

Обласний інститут післядипломної
педагогічної освіти
імені К. Д. Ушинського

Гальонка О. А.

ПОЗАКЛАСНА РОБОТА З УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Чернігів
2022

Позакласна робота з української літератури: сценарії позакласних заходів та завдання літературних вікторин. Чернігів: ЧОППО імені К. Д. Ушинського, 2021. 94 с.

Автор:

Гальонка О. А., доцент кафедри філологічних дисциплін та методики їх викладання ЧОППО імені К. Д. Ушинського, кандидат педагогічних наук, заслужений працівник освіти України

Рецензенти:

Гребницька О. І., учитель української мови і літератури Чернігівського ліцею з посиленою військово-фізичною підготовкою, заслужений учитель України

Матюшкіна Т. П., доцент кафедри філологічних дисциплін та методики їх викладання ЧОППО імені К.Д. Ушинського, кандидат педагогічних наук, лауреат премії імені Георгія Вороного

Пропоноване видання містить сценарії позакласних заходів (літературно-мистецький вечір, літературний театр, літературно-мистецька та музично-поетична вітальня), завдання літературних вікторин.

*Рекомендовано до друку вченою радою
Чернігівського ОППО імені К. Д. Ушинського
(протокол № 2 від 20 травня 2021 року)*

ЗМІСТ

Вступ	4
-------------	---

РОЗДІЛ 1. СЦЕНАРІЇ ПОЗАКЛАСНИХ ЗАХОДІВ

Сонце на вечірньому прюзі	5
Із життєпису Леоніда Глібова	15
Літературний театр за твором «Русалка» П. Куліша	35
Літературний театр за твором «Орися» П. Куліша	38
Літературно-мистецька вітальня «Стояла я і слухала весну»	41
Літературно-мистецька вітальня «Павло і Наталя»	54
Музично-поетична вітальня «Хвилюють, маюють, квітують поля».....	58
Літературний театр «Вибір» за романом «Муська» Ганни Арсенич-Баран	63

РОЗДІЛ 2. ЛІТЕРАТУРНІ ВІКТОРИНИ

Літературна вікторина «Чернігівщина в житті і творчості Т. Г. Шевченка»	66
Літературні вікторини за творчістю М. Коцюбинського.....	71
Літературні вікторини за творчістю Лесі Українки	73
Літературні вікторини за творчістю П. Куліша	81
Літературна вікторина за творчістю П. Тичини.....	85
Літературні вікторини за творчістю О. П. Довженка	87

Вступ

Збірник «Позакласна робота з української літератури» складається з двох розділів: «Сценарії позакласних заходів» та «Літературні вікторини».

У першому розділі вміщено сценарії літературно-музичних вечорів «Сонце на вечірньому пружі» за мотивами повісті «Кайдашева сім'я» І. Нечуя-Левицького, повісті «Майська ніч» М. В. Гоголя, поезіями Б. Грінченка, М. Старицького; «Із життя Леоніда Глібова» за мотивами повісті «Журливий заспів» О. Деко, творами Л. Глібова; літературного театру за творами «Русалка», «Орися» П. Куліша, за романом «Муська» Ганни Арсенич-Баран; літературно-мистецької вітальні «Стояла я і слухала весну» за повістю «Дочка прометея» М. Олійника та «Лісова пісня», поезіями Лесі Українки; літературно-мистецької вітальні «Павло і Наталя» за «Кларнетами ніжності» П. Загребельного та поезіями П. Тичини; музично-поетичної вітальні «Хвилюють, маюють, квітують поля» за віршами П. Тичини.

У другому розділі «Літературні вікторини» представлено вікторини за творчістю М. Коцюбинського, П. Куліша, О. Довженка, П. Тичини, Лесі Українки.

РОЗДІЛ 1. СЦЕНАРІЇ ПОЗАКЛАСНИХ ЗАХОДІВ

Сонце на вечірньому пружі

літературно-музичний вечір за творами
І.С. Нечуя-Левицького, Б.Д. Грінченка, М.В. Гоголя,
М.П. Старицького

Виконавці: ведучі, читці, музиканти, Карпо, Мотря, Мелашка, Лаврін, мати Мотрі («Кайдашева сім'я» І.С.Нечуя-Левицького), Левко, Галя («Майська ніч» М.В. Гоголя)

Ведучий. Минув день. Сонце стояло на вечірньому пружі ... Карпо накинув свитку на плечі й пішов на той куток, де жила Мотря Довбишівна. Од учорашнього дня вона не виходила в його з думки.

Довбиш був багатий чоловік; він жив на самому кінці села, там, де глибокий яр входив у ліс вузьким клином. У самому кутку того яру блищав маленький Довбишів ставочок. Над ставком стояла Довбишева хата, вся в черешнях. Од вулиці було видно тільки край білої стіни з сінешніми дверима. Густі високі вишні зовсім закривали од вулиці вікна й стіни, наче густий ліс.

Карпо йшов помаленьку, скося поглядаючи на Довбишів двір. Перед ним блиснув вугол білої стіни, підперезаний внизу червоною призьбою; зачорніли чорною плямою одчинені двері з одвірками, помальованими ясно-синьою фарбою з червоною вузькою смужкою навкруги. Довбишева хата була нова, велика, добре вшита, з чималими вікнами. Коло вікон висіли віконниці, помальовані ясно-синьою фарбою.

Карпо став за двором і сперся на ворота. Мотря вийшла з хати з глиняником у руках. Вона збиралась мазать червоною глиною припічок. Другий глиняник з білою глиною стояв коло порога.

Ведучий. Мотря стояла під хатою проти білої стіни. Висока на зріст, рівна станом, але не дуже тонка, з кремезними ногами, з рукавами, позакачуваними по лікті, з чорними косами, вона була ніби намальована на білій стіні.

Загоріле рум'яне лице ще виразніше малювалось з чорними тонкими бровами, з темними блискучими, як терен, облитий дощем, очима. В лиці, у очах було розлите, щось гостре, палке, гаряче, було видно розум із завзяттям і трохи зі злістю. Сонце било на Мотрю косим промінням, освічувало її з одного боку, обливало жовтогарячий кісник на голові та червоне намисто на шії.

Картина. Зустріч Карпа з Мотрею.

Карпо. Будь здорова, чорноброва!

Мотря. Будь здоров, нечорнобровий!

Карпо. А йди, лишень, сюди, Мотре, щось маю тобі казать.

Мотря. Як схочеш, то й сам прийдеш. З чорнявим постояла б, а рудому – зась.

Карпо. А хіба ж я рудий? То тільки собак дражнять рудими. Мотре! Чи дома твій батько та мати?

Мотря. Нема, поїхали на ярмарок. А тобі нащо?

Карпо. Так собі питаю.

Мотря. Чого це ти, Кайдашенку, лазиш через наші перелази? Наші пороги для тебе дуже низькі.

Карпо. Та хоч би й високі, то перескочимо. Здорова була, Мотре! *(Карпо, подав їй руку. Мотря руки не подала і підставила глиняника. Карпо взяв її за руку вище од ліктя здавив так, що Мотря крикнула на весь двір).*

Мотря. Оцього я вже не люблю!

Карпо. Мотре! Хто тобі купив оті червоні кісники?

Мотря. Купив хтось, та не скажу. Не питай, бо старий будеш.

Карпо. Та покинь отого глиняника!

(Мотря сіпнула глиняника до себе; шматок горшка залишився в Карпових руках. Червона глина полилась по землі).

Мотря. Геть, одчепися од мене, бо мати лаятиме, що я й досі припічка не підвела, *(почала мазать призьбу)*. Ей, встань, бо я й тебе підведу червоною глиною: будеш ще рудіший.

Карпо. Мотре! Хто це тобі купив таке гарне намисто?

Мотря. Та вже ж не ти *(Карпо посунувся ще далі)*.

Карпо. А якби я купив тобі намисто, щоб ти сказала?

Мотря. Не знаю, що б я сказала.

(Карпо одсунувся на самий край призьби; далі вже й призьби не було).

Мотря. Вставай, бо зіпхну!

Карпо. Ану пхни, чи подужаєш?

Мотря. Тікай, бо, їй-богу, пхну. Я не подивлюся тобі у вічі. *(Карпо схопився й зачепив ногою глиняник. Глиняник перекинувся й покотився з горбика. Карпо обернувся, щоб не замазати чо́бт, і зачепив п'ятою другого глиняника з білою глиною, що стояв коло самого порога. Глиняник покотився на середину двору, а за ним простяглася біла стежка, неначе хто простелив од порога білий рушник. Мотря замахнулася на Карпа віхтем. Червона глина бризнула трьома кров'яними крапельками на білу Карпову сорочку).* Чи ти здурів, чи ти збожеволів! Ой лишечко мені! Що ж оце буде, як мати надійдуть з ярмарку? *(Карпо стояв серед двору й осміхався)*. Візьми ж та поприбирай, бо я не знаю, що це мені мати скажуть. Це ж мати купила на ярмарку вальок отієї червоної глини за цілого п'ятака.

Карпо. Ану, Мотре, заплач! Я ще зроду не бачив, як дівчата за глиняниками плачуть.

Мотря. Добрі смішки! Як візьму оцього віхтя та обмажу тобі голову, то ти більше не будеш мені глиняників перевертати.

(Мотря нахилилась, вхопила з землі віхтя з червоною глиною і вже замахнулась, щоб кинуть ним на Карпа).

Карпо. Не сердься: найму завтра музики.

(За вербами заторохтів кінський візок. Мотря опустила руку).

Мотря. Боже мій! Їй-богу, мати з батьком їдуть з ярмарку. *(Карпо скочив через перелаз і пішов попід тином. Мати Мотрі заходить у двір).*

Мати. А це, дівко, що таке? Чи ти п'яна, чи твереза, що поперекидала серед двору глиняники?

Мотря. Та тут ускочив у двір чийсь кабан. Як почала я ганяться за ним а він, проклятий, як дременував попід хатою, то й поперевертав обидва глиняники.

Мати. Це, мабуть, рябий Паращин кнур? Він, каторжний, скакає через тини, як собака, Чом же це ти не підвела перше припічка, та заходилась коло призьби?

Мотря. Оце, господи! Чом та чом? Якби не той каторжний кнур, бодай він луснув, я б досі все діло поробила *(сказала Мотря, осміхаючись до стіни).*

Музика

Ведучий. Раз перед зеленими святами Кайдаш послав Лавріна до млина. Лаврін запряг воли. Батько виніс із комори два мішки жита і поклав на віз. Мати дала торбину з харчами. ...Лаврін приїхав до млина, позносив з воза мішки, заїхав під верби, розпріг воли, поклав їм сіна, а сам ліг спати. Виспавшись добре в холодку, він скупався в Росі, пополуднував і пішов у млин. Мірошник уже насипав борошном його мішки.

Ведучий. На дворі вже починало вечоріти. Лаврін виніс мішки на віз і почав запрягати воли.

Не встиг він закласти заноса в ярмо і ненароком кинув очима за Рось: за Россю, коло скелі на долині, вкритій зеленим житом, червоніла якась велика квітка.

«Де та квітка взялася на долині, та ще така здорова?» – подумав Лаврін.

Ведучий. Коли дивиться він – та червона квітка ніби пливе межею, поміж зеленими колосками. З – під квітки виринали з колосків голова з чорними кісьми і неначе попливла понад колосками... З жита ніби випливла молода дівчина з сапою в руках. Лаврін задивився на неї й покинув запрягати другого вона. Дівчина прийшла до Росі...

Лаврін почув, що вона ніби освітила всю його душу, освітила густу тінь під вербою, неначе сонцем і побігла на гірку зіркою.

«І де ти, красо, вродилася! – подумав Лаврін. – з твоїми шовковими бровами: коли б ти була зозулею в гаю, то я тебе й там упіймаю».

Лаврін махнув батогом на воли і, замість того щоб їхати додому через греблю, повернув цабе на пригірок за дівчиною...

Картина. Зустріч Лавріна з Мелашкою. Вечір.

Лаврін. Добри вечір тобі, дівчино! Чи далеко звідсіль до села?

Мелашка. До якого села тобі треба?

Лаврін. До того села, звідкіля ти сама.

Мелашка. Не питай, бо швидко старий будеш. *(Осміхнулась убік)*. Який гарний парубок, хоч і білявий, які в його веселі очі!

Лаврін. Чого це ти так хапаєшся?

Мелашка. Щоб мати не лаяли.

Лаврін. А де ж ти була?

Мелашка. Панські буряки полола за Россю, а це йду додому.

Лаврін. Та скажи-бо, дівчино, з якого ти села, чи з Бісвець, чи з Дешок?

Мелашка. З Бісвець, а тобі навіщо?

Лаврін. А хіба не можна спитати? Як тебе звуть?

Мелашка. Мелашка. Оце, який ти цікавий!

Лаврін. А як твого батька прозивають?

Мелашка. Охрім Балаш. Може, хочеш знати, як і матір звуть? *(Дівчина засміялась)* А ти сам бієвський?

Лаврін. Ні, я з Семигор. Мене звуть Лаврін Кайдашенко.

Мелашка. А чого ж ти їдеш з борошном не в Семигори, та в Бієвці?

Лаврін. Та це мене батько послав... .

Ведучий. У долині вже стояла під деревом густа тінь. Доріжка була така вузька, що зелене гілля вгорі сходилось до купи й закривало небо. Старі дуби й граби стояли в тіні стовпами, а на противній горі верхи дерева ще горіли на червоному вечірньому сонці.

Мелашка йшла стежкою й плуталась між високою смілкою та дзвониками. Її чорноволоса голова з маковим вінком здавалась квіткою між високою травою на окопі, між синіми дзвониками та червоною смілкою.

Лаврін не зводив з дівчини очей. Її краса так засліпила йому очі, так разом заманила серце, що вона йому здавалась не дівчиною, а русалкою.

(Мелашка заспівала пісню).

Лаврін. Нема в Семигорах ні однієї такої гарної дівчини *(сказав убік)*.

Лаврін. Скажи мені, Мелашко, де ти живеш? Покажи мені хату твого батька.

Мелашка. Наша хата край села в яру, на Западинцях.

Лаврін. Мелашко! Як побачив я тебе над водою, то неначе з криниці погожої води напився. Твоя краса, твої чорні брови неначе моє здоров'я. Як глянув я на тебе, то наче набрався здоров'я.

Мелашка. Оце наші Западинці, а ондечки біліє наша хата!

Лаврін. Мелашко, я прийду до тебе на вашу вулицю. Чи прийти, чи не треба?

Мелашка. Приходь, але поспішай додому, бо тебе батько лаятиме.

Лаврін. А може, ти вийдеш до млина надвечір, під ту вербу, де я стояв з волами. Однак завтра неділя. Я одпрошуся в батька або прийду і батька не питаючись. Чи прийдеш, Мелашко? Бо я прийду, хоч би мене батько прив'язав.

Мелашка. Прийду.

Музика

Читець

Рясний садок і затишний я знаю
І знаю там ще вишню я одну —
Було не раз, турботний, дожидаю
Я в той садок її, мою весну.

Але ж тепер чому її немає?
Чом вишня та стоїть в самотині
І так, як перш, до мене не схиляє
Гілки свої квітущі й запашні?

Я жду її,— і в тиші одинокій
Хвилини йдуть, неначе довгі роки,
Ще треба ждати, а серце ж то не жде!

Хвилина... дві... І - ось уже я чую:
Крізь тишу ту безгучную, німую,
Мов шелест там, немовби хтось іде.

Музика

Читець

Вона! вона! я бачу – між кущами
Рукав уже сорочки забілів;
Ще мить одна — тремтячими руками
Я стан її дівочий обхопив.

Ще мить одна - злилися ми устами...
Вона прийшла, прийшла уже вона,
Найкращий квіт між пишними квітками,
Що нам дає багата весна.

Гей, нахили свої ти, вишне, віти!
Нехай тепер ніхто, ніхто на світі
Не бачить, як я щастя повну чашу п'ю!

Нехай ніхто – ні зорі, ані люди -
Не відає, як пригорнув на груди
До себе я коханую мою!

Музика

Ведучий. Дзвінка пісня лилася рікою по вулицях села. Була та пора, коли потомлені денною працею та клопотом парубки й дівчата, гомонячи, збиралися д коло, у сяйві чистого вечора, виливати свої веселощі в пісню, що повсякчас іде в парі зі смутком. І вечір, як завжди задуманий, мрійно обіймав

синє небо, обертаючи все на неясність і далечинь. Уже й смеркло, а пісні все не вщухали. З бандурою в руках крався, вихопившись од співунів, молодий козак Левко, син сільського голови. На козакові решетилівська шапка. Козак іде вулицею, бринькає рукою по струнах і підтанцьовує. Ось він тихо зупинився перед дверима хати, оточеної невисокими вишнями. Чия ж це хата? чий це двері? Трохи помовчавши, заграв він і заспівав:

Картина. Левко біля хати Ганни.

Левко. Сонце низенько, вечір близенько,

Вийди до мене, моє серденько!

Ні, знати, міцно заснула моя ясноока красуня *(сказав козак, доспівавши пісню і підходячи ближче до вікна)*. Галю, Галю! ти спиш, чи не хочеш до мене вийти? Ти боїшся, певне, щоб нас хто не побачив, чи не хочеш, може, показати біле своє личко на холод? Не бійся: нікого нема. Вечір теплий. Та коли б і нагодився хто, я прикрию тебе свиткою, підпережу своїм поясом, закрию руками тебе – і ніхто нас не побачить. А якби й повіяло холодом, я пригорну тебе до серця, зігрію поцілунками, надіну шапку свою на білі твої ніженьки. Серце моє, рибко моя, перлино! виглянь на часок! Подай крізь віконце хоч білуру ручку свою... Ні, ти не спиш, горда дівчино! *(вимовив він гучніше і таким голосом, неначе засоромився, що дався був на зневагу)*. Тобі любо знущатися з мене, прощай!

Галя. Який-бо ти нетерплячий! *(промовила вона до нього півголосом)*. Уже й розсердився! А нащо вибрав такий час: люди юрбами сновигають по вулицях... Я вся тремчу...

Левко. О, не тремти, моя червона калинонько! Пригорнись до мене міцніше! *(обійняв її, відкинувши бандуру, що висіла на довгому реміні в нього на шиї, і сідаючи разом із дівчиною біля хатніх дверей)*. Ти знаєш, мені ж і годину тяжко тебе не бачити.

Галя. Знаєш, що я думаю? Мені все щось ніби на вухо шепче, що тепер уже нам не бачитись так часто. Недобрі у вас люди: дівчата все поглядають так заздрісно, а парубки... Я примічаю навіть, що мати моя з недавнього часу пильніше наглядає за мною. По правді сказати, мені веселіше в чужих було.

Левко. Два місяці тільки в стороні рідній і вже знудьгувалася! Може, і я надокучив тобі?

Галя. О, ти мені не надокучив *(усміхнулась)*. Я тебе кохаю, чорнобривий козаче! за те кохаю, що в тебе карі очі, і як глянеш ти ними, то в мене наче на душі всміхається: і весело й хороше їй; що привітно моргаєш ти чорним усом своїм; що ти йдеш вулицею, співаєш і граєш на бандурі, і весело слухати тебе.

Левко. О, моя мила дівчино! *(цілує й пригортає її дужче до грудей своїх)*.

Галя. Стривай! годі, Левку! скажи спершу, чи говорив ти з батьком своїм?

Левко. Що? *(смутно сказав він, немов прокинувшись)*. «Так, що я хочу женитись, а ти вийти за мене заміж — говорив!» *(Та якось смутно озвалося в його устах те слово: говорив)*.

Галя. Та й що ж?

Левко. А що ти з ним подієш? Удав, старий хрін, як звичайно, глухого: нічого не чує, та ще й лається, що волочуся бозна-де, гульки справляю, фіглі виробляю з хлопцями на вулицях. Та не тужи, моя Галю! Ось тобі слово козацьке, що таки умовлю його.

Галя. Та тобі тільки аби слово сказати, Левку — і все вийде на твоє. Я знаю це по собі: часом і не послухала б тебе, а скажеш слово — і несамохіть роблю, чого тобі хочеться.

Глянь, он-он далеко блимнули зірочки: одна, друга, третя, четверта, п'ята... Правда ж, то ангели божі повідчиняли віконця у своїх ясних хатках на небі та й дивляться на нас? Так, Левку? Адже це вони дивляться на нашу землю? Що, коли б у людей та були крила, як у птахів, — туди б полетіти високо, високо... Ух, страшно! Жоден дуб у нас не дістане до неба. А кажуть, проте, що є десь, у якійсь далекій землі, таке дерево, що шумить верховіттям у самому небі, і Бог сходить ним на землю вночі саме проти Великодня.

Левко. Ні, Галю; у Бога є довга драбина од неба аж до землі, її становлять проти Великодня святі архангели; і скоро Бог ступить на перший щабель, усі нечисті духи полетять стрімголов і купами попадають у пекло, і тим-то на Христове свято жодної нечистої сили не буває на землі.

Галя. Як тихо колишеться вода, мов та дитина в колисці! Я пам'ятаю, мов крізь сон давно, давно, коли я ще була маленька й жила у матері, страшне щось розказували про дім цей. Левку, ти, певне, знаєш, розкажи мені!..

Левко. Бог із ним, зоре моя! Мало чого не наплетуть баби та люди нерозумні! Ти себе тільки розтривожиш, боятимешся, і не заснешся тобі спокійно.

Галя. Розкажи, розкажи, любий, чорнобривий парубче. Ні, ти, певне, не любиш мене; у тебе є інша дівчина. Я не боятимусь; я спокійно спатиму ніч. А тепер от не засну, коли не розкажеш. Буду мучитися, думати та гадати... розкажи, Левку!

Левко. Мабуть, правду кажуть люди, що в дівчатах сам дідько сидить, їхню цікавість підбурюючи. Ну, то слухай же: давно, моє серденько, жив у цьому домі сотник. У сотника була дочка, ясна панночка, біла, як сніг, як твоє личко. Сотникова жінка давно вже померла; задумав сотник женитися вдруге. "Чи будеш же ти голубити мене, як перше, батьку, коли візьмеш другу жінку?" — "Буду, доню моя; ще дужче пригортатиму тебе до серця! Буду, доню моя; ще ясніші сережки та намиста даруватиму тобі!»

Привіз сотник молоду жінку до нового дому свого. Красна була молода жінка. Рум'яна та білолиця була молода жінка; тільки так страшно глянула на свою пасербицю, що та аж скрикнула, її побачивши. І хоч би тобі слово за цілий день сказала лиха мачуха. Зайшла ніч; пішов сотник з молодою жінкою до своєї опочивальні; замкнулася й ясна панночка в себе в світлиці. Гірко їй

стало; заплакала вона. Аж бачить: страшна чорна кішка крадеться до неї; шерсть на ній горить, і залізні пазури цокають по помосту. Злякалася панночка, вискочила на лаву: кішка за нею. Перестрибнула на лежанку: кішка й туди, та як кинеться їй на шию та й ну душити. Скрикнула панночка, одірвала її од себе, кинула додолу; знов скрадається страшна кішка. Туга її взяла. На стіні висіла батькова шабля. Схопила вона її та брязь по помосту — лапа з залізними пазурами відскочила, і кішка з виском зникла в темному кутку. Цілий день не виходила із світлиці своєї молода жінка; на третій день вийшла з зав'язаною рукою. Вгадала бідолашна панночка, що мачуха її відьма і що вона їй перерубала руку. На четвертий день звелів сотник своїй дочці по воду ходити, хату мести, як простій мужичці, і наказав заходити до панських покоїв. Тяжко було сердешній; та нічого не вдієш, мусила чинити батькову волю. На п'ятий день вигнав сотник свою дочку босу з дому і скибки хліба не дав на дорогу. Аж тоді заридала панночка, закривши руками біле лице своє: "Занапастив ти, батьку, рідну дочку свою! Занапастила відьма грішну душу твою! хай тебе Бог простить; а мені, безталанній, мабуть, не велить він жити на білому світі. — І от, чи бачиш ти...Глянь сюди: он там, далі від дому, найкрутіший берег! З того берега кинулася панночка в воду, і з того часу не стало її на світі...

Галя. А відьма?

Левко. Відьма? Старі баби вигадали, буцімто з того часу всі утоплені виходили місячними ночами в панський сад грітися проти місяця; і сотникова дочка стала у них за найстаршу. Якоїсь ночі побачила вона мачуху свою біля ставу, кинулася на неї і, кричачи, затигла у воду. Проте відьма й тут додумалась: обернулась під водою на одну із утоплених, та через те й уникла трійчатки з зеленого очерету, якою хотіли її утоплені бити. Ет, вір бабам! Кажуть іще, немов панночка збирає щоночі утоплених і заглядає поодиноці кожній в обличчя, щоб пізнати, котра з них відьма; та й досі не пізнала. І коли попадеться з людей хто, зараз силує його вгадувати, страхаючи, що як не вчинить по її, то вона його втопить у воді. Ось як, моя Галю, оповідають старі люди!.. Теперішній пан хоче ставити на тому місці винокурню і прислав навмисне для того винокура... Та стривай, чути гомін. Це наші повертаються з вулиці. Прощай, Галю! Спи спокійно і не думай про ті бабські вигадки!

Галя. Прощай, Левку!

Музика

Читець

За гай скотилось сонце ясне,
Хмарок рожевих цілий рій
В безодні синій тане, гасне,
Мов злotosяйне пасмо мрій;
Вітрець упав; з садочка лине
Струмком живущим пишний дух,
З черемх убрання лебедине
Часами ранить срібний пух;

Вже гомін стих, туман над ставом
Серпанком хвиловим ляга;
Темніша небо... і небавом
В садочок зірка дорога
Увійде легкою ходою...
Я жду і краюся нудьгою,
Шукаю скрізь палких очей...
Ось тьохнув щасно соловей —
Її ж нема! Ідуть хвилини,
Земля, здається, аж горить...
А все нема, нема Зорини!
Я жду — і віком стала мить!
Вже ніч зліта крилом імлявим,
Осяйна безліччю лампад...
Ген місяць видом величавим
З поза тополь зирнув у сад —
Її ж нема... Я муку чую:
Холоне серце... голова,
Мов крутінь в бурю навісну,
Мене жадоба порива...
Її ж нема!.. І враз, раптово
Рученьки білі, запашні
Лягли на рамени мені...
Зайнявся дух... урвалось слово...
Вуста з вустами ізлились,
І ми на зорі понеслись,
В очах палких втопивши очі...
О ніч! О любові співочі!
О чародійні в яві сни
На святі першої весни!

Музика

Читець

Як пишно тут! Покинув я весло,
Нехай пливе наш човен за водою...
Мов зайнялось вогняною стягою
На заході розтоплене скло.
Ані дихне... Ген-ген туман густий
Вже огорта наміткою діброви;
З чола твого мов хвилі ті шовкові
Розсипались під промінь золотий.
Не ворущись! Твій образ у воді,
Мов намальований, хороший, як те небо
Гойдається і знаджує до себе
У глибині ту, в безкраїні бліді!

О дівчино! Кохаю і люблю!
Спинить себе не маю більше сили, —
Хоч пригорни, хоч у прозорі хвилі
Я кинусь сам і лихо потоплю!

Ведучий. Чи знаєте ви українську ніч? о, ви не знаєте української ночі! Пригляньтесь до неї: з середини неба дивиться місяць. Безмежне склепіння небесне розійшлося, розширилось іще безмежніш. Горить і дише воно. Земля вся в срібному світлі; а дивне повітря віє і теплом, і прохолодою, і дише млостю, і розливає океан пахоців. Божественна ніч! Чарівлива ніч! Нерухомо, натхненно стали гаї, виповнені темрявою, і кинули велетенську тінь од себе. Тихі та спокійні ці стави; холод і морок вод їх похмуро оточений темно-зеленими стінами садів. Незаймані гущавини черешень та черемхи боязко простягали своє коріння в студені джерела і шепочуть іноді листям, немов сердячись та гніваючись, коли прекрасний зальотник — нічний вітер, закравшися зненацька, цілує їх. Увесь ландшафт спить. А вгорі все дише, все чудове, все урочисте. А на душі й безмежно, і дивно, і рої срібних видінь зграйно виникають у її глибині. Божественна ніч! Чарівлива ніч! І раптом усе ожило: і гаї, і стави, і степи. Котиться величний грім українського солов'я, і здається, що й місяць заслухався його посеред неба...

Із життєпису Леоніда Глібова

літературно-мистецький вечір за мотивами документальної повісті
«Журливий заспів» Олександра Деко, творами Леоніда Глібова

Виконавці:

Леонід Глібов – поет, байкар, учитель.
Петро Кунашевський – штатний смотритель училища м. Чорний Острів.
Соколов – учитель училища, м. Чорний Острів.
Заремба – поляк, домовласник, м. Чорний Острів.
Петропавловський – учитель російської словесності Чернігівської гімназії.

Олександр Шишацький – Ілліч – редактор неофіційної частини «Черниговских губернских ведомостей».

Ілля Лизогуб – седнівський поміщик.

Андрій Лизогуб – седнівський поміщик.

Ілько Шраг – хрещеник Андрія Лизогуба.

Ведучі, читці (юнак, дівчина), музиканти.

Пантелеймон Куліш – письменник, етнограф.

Параска Федорівна – дружина Глібова.

Дорошенко – учитель гімназії.

Ніс – оператор лікарської управи, етнограф.

Ведучий. Поділля зустріло байкаря першими осінніми дощами. Темні сувої хмар неслися з півночі, гублячі важкі холодні краплі, ніби квапилися на південь, аби там розтанути.

Ховаючись під чорною парасолькою, Глібов Леонід, Іванів син, ішов до Чорного Острова. Його доладно скроєну постать облягав добре підігнаний чорний костюм. Шия обгорнена сукняним клітчатим шарфом. Вітер шарпав парасольку, простуджено шарудів пожовклим листям, пробував вирвати з рук подорожнього вельветове пальто.

Ведучий. Невдовзі дощ ущух. Леонід Іванович ступив на стежку, що бігла навпрошки од села і за пагорком через місток зміїлася до містечка.

Люди з цікавістю дивилися на незнайомця. Дехто через низенький паркан вітався з Леонідом Івановичем.

Ведучий. На нового вчителя чекали. Високого зросту, недуже рухливий штатний смотритель училища підвівся з-за столу. Запросив сісти. Їх погляди зустрілися. Округле лице Глібова з голеною бородою і чорними бакенбардами, світлі добрі очі з смішинкою десь на самому дні сподобалися Петру Кунашевському.

Ведучий. Перше місце самотійної роботи. Як триматися вчителю-початківцю? Як рівному чи пригинатися?.. Як поставляться до прибулого з Лівобережжя, – адже тут, – на Поділлі, поширена не тільки православна, а й

римсько-католицька віра? Де жити доведеться? А чи не заїсть сум вдалечині від Параски та Лідоньки?

Кунашевський тонкими довгими пальцями копирсався в документах Глібова, з цікавістю зазірав до офіційного листа куратора учбового округу і свідоцтва про закінчення Ніжинського ліцею князя Безбородька.

Картина 1. Зустріч Леоніда Глібова з директором Чорноострівного повітового дворянського училища Кунашевським у кабінеті директора.

Глібов. Добридень.

Кунашевський. Прошу сідайте. (Петро Кунашевський розглядав документи, що їх подав Леонід Глібов). Вельмешановний пане Леоніде Івановичу, будь ласка, складіть на себе формулярний список... для порядку (запропонував П. Кунашевський).

Глібов (узяв бланк і про себе вбік сказав). Як добре мені порадив тесть, Федір Бордонос, ніжинський священник, розумний і передбачливий чоловік, скласти список вдома (за деякий час список читав директор училища).

Кунашевський. Де тії тридцять десятин землиці Вашої?

Глібов. У Полтавській губернії. Від батька лишилось. Сестри там живуть, то й користуються нею.

Кунашевський. А дружина і донька чого не з Вами?

Глібов. У батьків своїх, у Ніжині. Дитина маленька – три роки.

Кунашевський. А Вас доля закинула сюди?

Глібов (з гіркотою в голосі). Доля закинула. Ні в Чернігівській, ні в Полтавській, ні в Київській губерніях не знайшлося вільного місця.

Кунашевський. То влаштовуйтесь у нас, Леоніде Івановичу, Я проведу Вас до домовласника, може, візьме на постій.

Глібов. Вельми Вам вдячний, пане смотрителю, але спершу б у класи зазірнути.

(Стук у двері. До кабінету зайшов учитель)

Учитель. Невже? (Здивовано)

Глібов. Так, ліцеїст.

Учитель (Соколов). Не просто ліцеїст, а Глібов – поет, байкар, любимець Тулова, знаток словесності. А я Соколов, на два роки попереду вчився. Пам'ятаєте?

Глібов. Ще б пак! Павло-балагур. (Колишні ліцеїсти обнялися).

Кунашевський (посміхаючись). А я хотів Вас знайомити. То хоч відрекомендую: новий учитель історичних наук.

Ведучий. Горбата подільська земля вкрилася сніговими заметами. Засипало вузенький Південний Буг, що народжується з маленьких джерелець. У селянських вікнах світяться підсліпуваті каганці. Хуркочуть пряжки, перемотуючи волохаті конопляні куделі. Діти допомагають батькам...

Десь опівночі Глібов відкладає на стіл газету, хутко одягається. Адже тепер він не тільки вчитель історичних наук. Попечитель київського учбового округу призначив Леоніда Івановича за сумісництвом наглядачем загальної учнівської квартири. Як же там вони, його вихованці?

Ведучий. Нарешті Леонід Іванович дістався до спільної учнівської квартири. Став, наслухаючи, у передпокої. Спокійно собі хропуть учні. Він тихесенько проходить по кімнатах, піднімає з помосту ковдри. А потім знову іде в передпокій і думає думу свою...

Перший день нового 1858 року видався морозяним. Леонід Іванович пройшов вузькою засніженою стежкою саду, що спускався до берега. Замилувався сплячими яблунами... Глібов думав про вірші, про Олександра Лазаревського, про свою майбутню книжку.

Ведучий. За кілька хвилин Леонід Іванович уже сидів за столом. Блискучий мідний самовар відбиває морозяне мереживо на вікні. А воно малює село Горби, де провів босоніж дитинство. Вдалині, ген-ген біля церкви, у натовпі Платон і Порфир Родзянки. Вони шукають очима його, Льошка, та не можуть угледіти. А він ось тут, він бачить їх. Зараз чухне. Біля запряжених коней стоїть батько. Іван Назарович приготувався везти Порфирія мабуть у Полтаву. Матері серед людей нема. Ярина Павлівна залишилася вдома з маленькими дітьми, його сестрами. Десь дома і бабуса Дар'я. Льошик дуже любить її теплі руки, що зимою пахнуть молоком та городньою землею.

Картина 2. Кімната Леоніда Глібова. Він готується до вранішнього чаю. Стукіт у двері. Заходить учитель Соколов.

Соколов. Доброго ранку! Я відчував, що пузатий самовар Зарембів уже стоїть на столі. (Гість повісив кожуха на оленячий ріг і натираючи руки сів до столу). Погрів би ти мене, Леоніде, якоюсь медовухою.

Глібов. Чаєм, будь ласка, настоящим, запашним. Бадьорості надає не менше, ніж горілка. (Господар подав три чашки, блюдця, поклав яскраві палички-цукерки, став розливати чай).

Соколов. Хто третій? Може, якусь красуню чекаєш?

Глібов. Чекаю. Хіба ти не знаєш її? Чорнобрива, кароока, струнка, худенька, ніс грецький, з горбинкою, добре володіє польською...

Соколов. Годі, годі. Ці прикмети я знаю

(До кімнати заходить Заремба)

Чорнобровий, кароокий, стрункий, худий. Ніс грецький, з горбинкою (роздивляється пана Зарембу, наче вперше бачить). Ось (показує на Глібова), назвав мені всі Ваші прикмети і каже, що ви дівчина.

Заремба (дивиться на Глібова). Я хочу почути це польською.

Соколов. Не пригощає медовухою, то хай хоч поезії дасть напитися.

Глібов. А якщо байкою?

Соколов. Ще краще

Глібов (широко посміхаючись). Слухайте.

На Щуку хтось бомагу в суд подав,
Що буцімто вона такеє виробляла,
Що у ставку ніхто життя не мав:
Того заїла в смерть, другого обідрала.
Піймали Щуку молодці

Та в шаплиці
Гуртом до суду притаскали,
Хоча чуби й мокренькі стали.
На той раз суддями були
Якісь два Осли,
Одна нікчемна Шкапа
Та два стареньких Цапа, -
Усе народ, як бачите, такий,
Добрячий та плохий.
За стряпчого, як завжди годиться,
Була приставлена Лисиця...
А чутка у гаю була така,
Що ніби Щука та частенько,
Як тільки зробиться темненько,
Лисиці й шле - то щупачка,
То сотеньку карасиків живеньких
Або линів гарненьких...
Чи справді так було, чи, може, хто збрехав
(Хто ворогів не мав!), -
А все-таки катюзі,
Як кажуть, буде по заслугі.
Зійшлися судді, стали розбирать:
Коли, і як воно, і що їй присудити?
Як не мудруй, а правди ніде діти.
Кінців не можна поховать...
Не довго думали - рішили -
І Щуку на вербі повісити звеліли.
- Дозвольте і мені, панове, річ держать,-
Тут обізвалася Лисиця. -
Розбійницю таку не так судить годиться:
Щоб більше жаху їй завдать
І щоб усяк боявся так робити, -
У річці вражу Щуку утопити!
- Розумна річ! - всі зачали гукать.
Послухали Лисичку
І Щуку кинули - у річку.

Доволі часто я зустрічав таких «Щук» серед поміщиків та впливових чиновників. Ще бракує кількох рядків. Вам, може, й не помітно, а мені видно (почав знову розливати чай, роздмухувати самовар).

Заремба. У мене мало часу, пане Глібов. Будемо вчити польську.

Соколов. Нащо йому польська? Латинь знає, німецьку знає, італійську і французьку теж трохи знає.

Заремба. Польща – велика держава. Вона такою була і – прийде час – такою буде. Якби пан учитель не мав наміру вивчати польську, я не надав би йому кімнату.

Глібов. Пан Заремба розуміє – я вивчаю польську не тому, що мені надали кімнату.

Заремба. О, так! Це Ваше бажання...

Соколов. Панове, я тікаю, бо ще натовчете мене. Вибачте.

Хто що хоче, те хай і вивчає. Я почав абісінку (пішов вдягнувши кожух).

Заремба. Чуєте?! Сміється. А я повинен терпіти.

Глібов. Він жартує, пане Зарембо.

Ведучий. Диліжанс прудко котився по вузькому шосе з Києва на Чернігів. Крислаті вікові верби зеленим шатром затінювали дорогу. Попереду виднілися церкви. Фарбовані та золочені бані, білосніжні стіни саяно вимальовувалися в яскравому сонячному промінні.

Леонід Іванович милувався обрисами міста, і радісна тривога приймала серце. Два роки чекав він на це...

Ведучий. Паром через Десну ходив рідко... Та цього разу кучерові пощастило... Диліжанс з розгону з'їхав на дошки. Змилені коні зупинилися. Кучер із своїми пасажирами так і лишилися на місцях. Та Глібов не втримався, зіскочив на дубовий настил. Його ніби збудоражив запах свіжого медвяного сіна, яким війнув йому в лице вітер. Протиснувшись між двох возів, став біля перильця, спостерігаючи, як повільно несе темні хвилі Десна.

Паром м'яко торкнувся берега.

- Сідайте, добродію, поїдемо далі, - звернувся кучер до Глібова.

- Та тут недалеко, пішки дійду.

Ведучий. Леонід Іванович перейшов у затінок під осоками, тихо попростував до міста. Йому треба було заспокоїтися, зібратися з думками. Почистив запліснений костюм, поправив солом'яного бриля, перекинув з руки в руку саквояж. Уявно готувався стати перед гімназичним начальством.

У канцелярії уже нікого не було «От і добре, - подумав Леонід Іванович, - завтра не нервуватиму, спокійніше буду розмовляти».

Картина 3. Зустріч з Федором Михайловичем Петропавловським.

Петропавловський. Добрий день.

Глібов. День добрий! (Обнялися).

Петропавловський. Ми заждалися тебе. З тих пір, як побував у нас у Чернігові, ти змінився, постарів.

Глібов. Моя старість тільки для мене, а «Свиня», яку вписав до твого альбома, як вона, чи не старіє?

Петропавловський (сміючись) Ні, ні! Вона зовсім не старіє

Свиня у панський двір залізла;

Посновигала там

По всіх кутках,

На смітнику кісток погризла,

Полежала в багні,
Як слід Свині,
В гною куйовдилася пикою своєю...
Та із гостей ізнов прийшла
Така ж, як і була, -
Свиня свинею.
От став свинар її питать:
- Що, Свинко, бачила ти в пана?
Чи хороше там гостювать?
Яка була тобі там шана?..
Я чув колись, що у панів,
Мов у царів,
Срібло та золото скрізь сяє,
Що буцімби пани так хороше живуть
Та солодко їдять і п'ють.
- Та де там воно є! - Свиня йому мовляє. —
Брехня! Не слухай! Я ж була,
І їла, і пила,
Всі заходеньки обходила,
І смітники, і суточки,
А доброго нічого там не вздріла,
То тільки вигадки дурні!
Не хочу я нікого прирівняти,
Звиняйте, до Свині...
Ні, далебі, що ні!
Я тільки хочу щось спитати:
Траплялось на віку мені
Такєє бачити ледащо, -
Подивишся - не годне ані на що;
А як почне тебе судить,
То так оббреше, обчернить
Та рознесе таку погану славу,
Що соромно й сказать...
Так я се й хочу вас, панове, попитать:
Еге, не гріх таку прояву
Свинею величать?..

Вже не раз тут згадували тебе і твої байки. А оце недавно зустрів пристава, був на підпитку він, і знаєш – заздрить учителям: вони й розумні, й культурні, й усе знають і дітей розуму навчають.

Лише одного вчителя пристав ненавидить.

Глібов. Кого? (Посміхаючись).

Петропавловський. Тебе!

Глібов. Мене? А за що?

Петропавловський. За твої байки. Каже, байки усі в газетах читає і тепер озирається та бачить себе то Вовком, то Левом або Щукою чи Свинєю. Хотів, щоб я сказав, звідкіля цей Глібов узявся, чому він заважає йому жити на білому світі.

Глібов. Якраз і хочеться, щоб кожний упізнавав себе.

Петропавловський. Я радий за тебе, Льоню, упізнають. А тут уже нікого нема. Тільки я випадково затримався. Та чого ж ми стовбичимо? До мене ходімо, Леоніде Івановичу, гостем будеш.

Ведучий. Глібов добре знав Петропавловського ще з Ніжина. Розумний, спокійний юнак був другом сім'ї отця Успенської церкви Федора Бордоноса. Він дружив з Параскою, дочкою Бордоноса. А коли Леонід Глібов ще ліцеїстом одружився з Параскою, молодий учитель Ніжинської гімназії Федір Петропавловський першим поздоровив молоде подружжя. Через рік Федора Михайловича перевели до Чернігівської гімназії. Він, старший учитель російської словесності, багато зробив, щоб допомогти Глібову перебратися до Чернігова.

Ведучий. Карета, запряжена парою гнідих баских коней, підкотила до будинку шляхетного пансіону десь одразу по обіді. Кучер доповів Леоніду Івановичу, що за ним прислали Лизогуби, седнівські поміщики. Поет на мить задумався, склавши руки на грудях. Він багато чув про меценатів та колекціонерів Сіверської землі: Тарнавських, Лизогубів, Галаганів. Люблять вони зустрічатися з літераторами, брати автографи, але не вони приїздять до поетів, а ми мусимо з'являтися до них і засвідчувати повагу. Не їхати? Так не можна, бо це суперечило б звичаям громадськості...

У Седневі на них уже чекали. Хазяїн представив гостям Леоніда Івановича Глібова, потім Олександра Васильовича Шишацького.

Ведучий. Наступного дня Леонід Глібов і Олександр Шишацький пішли оглядати парк і фортецю. З Глібовим і Шишацьким прогулювалися Лизогуби, Ілля і Андрій.

Вони рушили алеєю парку. За кілька хвилин зупинилися під гіллястою липою.

Картина 4. Під липою Тараса Шевченка в парку.

Андрій Лизогуб. Сюди я приходжу щодня. У затишку гостинних гілок часто відпочивав Тарас Шевченко. Ось на цій лаві він писав. (Усі присіли на лавці). Наші дружні стосунки з Тарасом і зараз не урвалися. Маємо надію побачити його ще не раз у своїй господі.

Глібов. Хотів би і я зустрітися з Шевченком.

(Пішли парком)

Ілля Лизогуб. Раніше тут дубовий частокіл стояв (показав у напрямку Валу). Недавно ми спробували розкопки робити і таки відкопали дещо. Дід Шимка місце вказав. Його дід пам'ятає рештки споруди, яка будувалася ще за часів печенігів, Юрійівська церква. А поряд стояла ще древніша, її татари стерли з лиця землі. Тепер це все наше. Ось Лиса гора, як бачите, тут ніщо не росте.

Ілля Шраг. Тому вона Лисою й зветься.

Глібов. А ти, хлопчику, знаєш історію своїх місць.

Ілля Лизогуб. Добре знає, мій хрещеник.

Шишацький. Чи була у рові вода?

Ілля Лизогуб. По сусідству є озеро, з якого наливали, коли підступали вороги.

Глібов (про себе). Немало ворогів тут знайшло свій кінець, багато й наших полягло.

Андрій Лизогуб. Звідтілля, зі сходу, (показав вдалеч) лізли татари на Русь. Хмельницький віродив Україну. Ось і Тарас Григорович, коли був тут, багато говорив про це. Ех, Тарасе, друже мій, скромно тобі доводиться. Де ж бо це видано – один кріпак супроти царя йде.

Глібов. Ні, не так, не те говорите. Тарас не один. У нього є однодумці.

Серед діячів літератури, театру – і не тільки в Україні.

І вірші його живуть і житимуть, коли Тараса не стане. Що ж до кріпаків, то хто знає, що б робив цар, якби їх не було.

Шишацький (показав униз). Подивіться, уже цвіте черемшина.

Ілля Лизогуб. Сьогодні ж пошлю служниць по квіти. Ільку, нарви гостям черемшини.

Андрій Лизогуб. Багато людей захоплювалось цією красою. Навіть важко перелічити письменників, художників, музикантів, котрі побували тут. І ще не одна велика людина приїде сюди на моє запрошення.

Глібов. А кріпаки бачать цю красу?

Ілля Лизогуб. А що їм тут робити? Що кому на роду написано.

Андрій Лизогуб. Пусти всіх до парку гуляти, то панам доведеться йти хліб вирощувати.

Глібов. Воно то так. Але й кріпакові хотілося б очі підвести Усім орати – усім гуляти.

Андрій Лизогуб (братові). Мабуть, усі поети однакові.

Ілля Шраг (приніс черемшину). Леоніде Івановичу, квіти (Глібов не почув). Леоніде Івановичу!

Андрій Лизогуб. Задумався поет. Вони завжди пишуть там, де їх застає думка.

Шишацький. Давайте залишим його, хай поміркує на самоті.

Глібов. Ні, стривайте. Послухайте, що на серці лягло. Ще з Поділля задум! (Почав декламувати):

Стоїть гора високая,
Попід горою гай.
Зелений гай густесенький,
Неначе справді рай...
Під гаєм в'ється річенька...
Як скло вона блищить,
Долиною зеленою
Кудись вона біжить.

Усі (вигукнули) Чудово!

Ведучий. Але минуло ще багато місяців, поки, нарешті, всі слова вишикувались у чарівний співучий вірш. «Сповнена роздумів про швидкоплинність молодості, її неповторність, «Журба», – зазначає Б. А. Деркач, – позначена світло-мінорним, елегійним настроєм». Леонід Глібов осмислює буття людини в зіставленні з природою і тому його вірш стверджує життя.

Картина 5. Митецька вітальня у садибі Лизогубів. Виконується соната для фортепіано та віолончелі соль-мінор Іллі Лизогуба.

Соло: пісня «Стоїть гора високая»

Стоїть гора високая,
Попід горою гай,
Зелений гай, густесенький,
Неначе справді рай.

Під гаєм в'ється річенька,
Як скло вона блищить;
Долиною зеленою
Кудись вона біжить.

Край берега, у затишку,
Прив'язані човни;
А три верби схилилися,
Мов журяться вони,

Що пройде любе літечко,
Повіють холода,
Осиплеться їх листячко,
І понесе вода.

Журюся й я над річкою...
Біжить вона, шумить,
А в мене бідне серденько
І мліє, і болить.

Ой річечко, голубонько!
Як хвилечки твої —
Пробігли дні щасливі
І радощі мої...

До тебе, люба річенько,
Ще вернеться весна;
А молодість не вернеться,
Не вернеться вона!..

Стоїть гора високая,
Зелений гай шумить;
Пташки співають голосно,
І річечка блищить.

Як хороше, як весело
На білім світі жить!..
Чого ж у мене серденько
І мліє, і болить!

Болить воно та журиться,
Що вернеться весна,
А молодість... не вернеться,
Не вернеться вона!..

Дівчина (мелодекламація)

Скажіть мені, добрі люди,
В кого я вродилась:
Що на світі жила мало,
А вже й зажурилась.
Чи вийду я у садочок,-
Важенько вздыхаю;
Чи співала б, чи летіла б -
І сама не знаю.
Чи вийду я до річеньки, -
І знов зажурюся.
Все дивлюся в степ широкий,
Та й не надивлюся.
За хвилию хвиля друга
Шумить і женеться,
А у мене душа тужить
І серденько б'ється.
Місяць ясний з зіроньками
Тихо розмовляє;
А у мене, молоді,
Розмови немає.
Скажіть мені, добрі люди,
Що мені робити:
Ой як мені на сім світі
Без кохання жити?
Коли б мені дали крила,
То я б полетіла,
Голубкою на рученьку
Миленькому б сіла.
Отоді б я, добрі люди,
Вас би не питала;

Жила б собі, співаючи,
І горя б не знала!

**Виконуються варіації для фортепіано «Ой місяцю...» Владислава
Заремби
Юнак**

Летить голуб понад полем,
Спочинку не має,
І долини, і діброви,
І луги минає.
Ні в садочку вишневому,
Ні в лісі густому
Не живеться, не сидиться
Йому, молодому.
Сидить козак край дороги,
Коня попасає,
До голуба до сизого
Тихо промовляє:
— Ой куди ти, сизокрилий,
Куди поспішаєш,
Що й долини, і діброви,
І луги минаєш?
Хіба й тобі, мій голубе,
Не жалко нікого?
Хіба ніхто не кохає
Й тебе, молодого?..
Ой спустися, сизокрилий,
Оддиш із мною -
Полетимо в інше поле
Разом із тобою.
За горами, за ярами,
На іншому полі
Пошукаємо з тобою
Щасливої долі.
Ми знайдемо, мій голубе,
Зелені діброви,
І долини квітчастії,
І чорнії брови.
Ми знайдемо в темнім лузі
Червону калину,
І сизую голубоньку,
І гарну дівчину.
Сизокрила голубонька
Тебе приголубить,

А гарная дівчинонька
Козака полюбитьь.

Юнак (мелодекламація)

Чи згадуєш, дівчинонько моя,
Як згадую без тебе я
Той вечір тихий над водою,
Як сумували ми з тобою,
Що Бог нам доленьки не дав?..
В садочку соловей співав,
За гай спускалось сонце ясне,
Плескалась рибка на воді...
«От скоро й божий день погасне»,-
Сказала ти тоді
І загадалась, зажурилась,
Голівкою на рученьку схилилась, -
І на рукавця із очей
Сльоза тихенько покотилась...
Бажав я бачить світ, людей, -
Та й бачив світ, з людьми спізнався:
А все туди не раз душею рвався,
Де соловей в садку співав
В той вечір тихий над водою,
Де сумували ми з тобою,
Що Бог нам доленьки не дав...
Неначе там я щастя поховав!

Виконується «Українська рапсодія» для фортепіано Олександра Лизогуба.

Ведучий. Тривожна звістка прийшла увечері. Синенький клаптик паперу з ледве помітними широкими лініями лежав на столі. Папірець тремтів від легкого протягу, а Леонідові Івановичу здавалося, що то тремтять його руки. Руки й насправді дрижали. У нього було таке відчуття, ніби величезний камінь тисне зверху.

Ведучий. Дівчинка померла за кілька годин до Нового року. Три дні, як і велів Закон Божий, лежала покійниця. Три дні наче біла лебідонька, побивалася мати над дитиною. Леонід Іванович перший удар цього лиха прийняв у Чернігові. Приїхавши в Ніжин, він або тихо плакав, не соромлячись сліз, або заспокоював дружину.

Ведучий. Поховавши дочку, Леонід Іванович через два тижні повернувся до Чернігова. Вицвілі очі розгублено дивилися навкруги. Жвавішав тільки на уроках. З дітьми забував своє горе.

Зимового вечора, коли завмерло місто, поет надів теплу заячу шапку, довгу козушину та валянки і став на краю урвища, що збігає до самої Десни.

Ведучий. Із-за обрію піднімалася на лісах вечірня зірка. Морозне небо трохи заспокоїло серце. І другого, і третього дня це повторилося, «Давай дружити, – в думках звертався поет до зірки, – ти виходь до мене на побачення».

Батько сумував за дочкою. У потойбічне життя не вірив, а на вишневій землі їм уже не побачитись. Йому думалось про зірочку – далеку зірочку, що вабила його яскравим миготінням. Згодом склався вірш.

Глібов

Як тільки ясний день погасне,
І ніч покриє божий мир,
І наше лихо трохи засне,
І стихне людський поговір, -
Я йду до берега крутого
І довго там дивлюся я,
Як із-за лісу з-за густого
Зіходить зіронька моя.
Багато зірочок блискучих
Розсипано по небесах,
Неначе квіточок пахучих
Скрізь по долинах та лугах, -
Одна вона усіх ясніше,
І краще всіх, і ближче всіх;
Її вітрець не поколише
У тихих небесах святих.
Горить, як свічечка убога,
Не відає й не чує, як
Отут, край берега крутого,
Сумує іноді козак.
Була у мене, молодого,
Ще ясна зіронька одна,
Та вже од вітру од лихого
Погасла, ясная, вона...
При їй жилося веселіше
І нічого було тужить,
Без неї стало і темніше,
І важче на сім світі жити...
Ой зіронько, моя ти любко!
Ще ж на світі зосталась ти:
Світи ж мені, моя голубко,
Серед мирської темноти!
Як тільки ясний день погасне,
І ніч покриє божий мир,
І наше лихо трохи засне,
І стихне людський поговір, -

Ти із-за лісу з-за густого
Зіходь на небо погулять,
Тебе край берега крутого
Щодня я буду виглядять,
На тебе, ясну, дивиться,
З тобою тихо розмовлять,
З тобою плакати і журиться,
Щасливу долю викликать...

Ведучий. Весняне квітування повернуло до життя Леоніда Івановича. Оце у Степана Носа почув, що на початку червня до Чернігова збирається приїхати Панько Куліш. Зрадів.

Повернувся одного разу Глібов з прогулянки по Валу і побачив у кімнаті Степана Носа і незнайомого чоловіка. Він сидів біля вікна і щось розказував. Параска уважно слухала ту розповідь.

- Куліш Пантелеймон Олександрович, - познайомив Степан Ніс.

...Куліш довго розказував про життя української громади в Петербурзі, про літературну працю, про свої зустрічі і суперечки з Тарасом Григоровичем Шевченком...

Глібов і Степан Ніс мовчали. Вони не насмілювались у першій розмові виступати проти Куліша, але всією душею були на боці Тараса Шевченка. Тільки Параска, захоплена ерудицією гостя, раз у раз вставляла тихе і лагідне «так-так».

Ведучий. За кілька днів Леонід Іванович вранці випровадив друзів і дружину за Десну, а сам залишився на кілька годин у гімназії. Опівдні знайшов усіх в умовленому місці за річкою, на березі Магістрацького озера. В затінку густо посаджених сокорів сиділи Степан Ніс та Петро Єфименко. Вітер доносив запах сіна... Спокійно розмовляли. Глібов опустився на траву. Лежачи, дивився в далечінь блакитного неба. Білі хмаринки, неначе одинокі лебеді, пливли на схід. Долинув гучний сміх, і за хвилину підійшли Куліш і дружина Глібова.

Картина 6. На березі Магістрацького озера, розмова друзів.

Куліш. Не знаю, чи були на Січі, поети, може, й були, бо нема життя без поезії, а ось у Чернігові є поети. Ви чуєте, Леоніде Івановичу, у Чернігові є поети. Ви пам'ятаєте мій виступ в «Русском вестнике»? Я і зараз такої ж думки про Ваші вірші.

Послухайте:

Доле моя, доле моя, де ти озовися?!

Ой нащо ж ми любилися, нащо ж розійшлися!

У Вас високе призначення, Леоніде Івановичу, Ви незрівнянний ліричний поет, але життя у всіх нас гниле. Наше панське суспільство губить поетів.

Глібов. Зозуленько, ти зіронько моя, виводиш гарно так і жалібненько, аж плачу я (з іронією).

Куліш. Я знаю відповідь Зозулі, та навряд чи мені потрібна хвала.

Ніс. Годі вам. Давайте поговоримо про справи. Треба дбати про українську мову, адже вона фактично заборонена. Шевченка забороняють, чого доброго, скоро і байки Леоніда Івановича будуть заборонені.

Куліш. Є така думка в петербурзькій громаді, щоб започаткувати періодичне видання.

Ніс. Це чудово! Ніякої тобі офіційної частини, друкуй, що хочеш.

Куліш. Помиляєтесь, козаче, помиляєтесь, Ви забули, що цензура. Не що хочеш, а що дозволяють...

Глібов (мрійливо). Куди нам, бідолашним, до того Петербурга.

Куліш. Навіщо мріяти, коли навкруги така краса. Треба жити, жити. Чи так я кажу, Парасочко?

Глібов. Так, так (підтримуючи).

Глібов. Кажете жити сьогоднішньою красою! А чи маємо ми на це право, коли розпинають покріпачених селян, коли все підкорено панам та жандармам? От би і нам якусь газетку, щоб людям очі розкрити.

(Почали йти: попереду Глібов, Ніс, за ними Куліш і дружина Глібова).

Глібов. Здається, трохи Парасочка моя розважилась, бо після смерті Ліди вона зовсім була духом занепала. Я радію за неї (задоволено).

Ніс. А мені здається, що Ви сумували більше, ніж Параска Федорівна. Вибачайте, але Ви маєте не менше право на спокій.

Глібов (тихо). Оце мрію пропливти на плоті по Десні.

Куліш. То я вам за компанію.

(Пішли)

Ведучий. Після цієї прогулянки Леонід Іванович бачив Панька Куліша мало, але його присутність відчував. Він радів зміні Парасчиного настрою на краще. «Я не маю права, - думав Глібов, - силою, чи якимось інакше, впливати на життя дружини. Жінка має право на особисте, тільки їй відчутне почуття...

Та якщо я не можу вплинути на світ, та хай хоч моя дружина живе не під моєю владою, а самотійно і поруч зі мною».

Добросердна Анфіса Іванівна здогадувалась про інтимні стосунки Параски Федорівни з Кулішем. Якщо Куліш не міг з'явитися сам до Параски, він надсилав листа з Анфісою Іванівною.

Так було і цього вечора. Він зайшов на кухню, поклав аркуш паперу край столу і почав швидко писати.

Картина 7. Куліш пише листа Парасці Глібовій.

Куліш. Дійсно був веселий вечір у Цвіта. Однієї Вас мені не вистачало. Тільки в мене на грудях були Ваші квіти, а в серці – Ваші слова – я не міг сумувати у Вашу відсутність. Музика зачарувала мене сильніше звичайного, тому що Ви зробили мене юним... я бачив Вас іграшкою людей, які не знали Вам ціни і, як нерозумні діти... але досить, я вже багато говорив про це. Все, що Ви витримали, все, що Ви втратили, так яскраво привиділось мені при читанні Катерини, що я перервав його, вибіг у другу кімнату і упав на софу, давши волю сльозам своїм. Тут то я переконався, як ніжно та глибоко я Вас

кохаю. Якщо вже ніколи ми не побачимось після нашої розлуки, я завжди буду любити Вас і з подякою згадуватиму журливі й разом чарівні години, які пройшли з Вами наодинці. Якщо бажаєте сьогодні їхати зі мною в сад коло одинадцяти годин, то відповідайте посланому тільки: «Добре», а якщо не бажаєте, то відірвіть клаптик цього листа і напишіть, у якому часі приїхати посидіти до Вас перед обідом, який буде в Милорадовича. Я не хочу озабочувати Вас довгою відповіддю. Я знаю, що Ви мене любите більше, ніж може сказати записка.

Ведучий. Леонід Глібов кілька хвилин був уже вдома. Слідом за ним, цією ж дорогою, несла записку Анфіса Іванівна. На слабкий стук у двері вийшов Леонід Іванович.

- Ось Вам, - зрозуміло сказала стара, втиснувши йому в руку папірця і швидко пішла геть.

- Не зрозуміла, не зрозуміла, пане Куліш, віддала Леоніду Івановичу, - повторювала Анфіса Іванівна.

Ведучий. Леонід Іванович підійшов до світла і розгорнув папірець. Пізнав почерк Куліша. З перших слів зрозумів, кому адресований папірець, - вибачився і відав дружині. Параска змочила рушника холодною водою і приклала чоловікові до лоба. Сама сіла поруч. Веселі півники, вишиті Параскою на рушнику, задерикуватو настовбурчили пір'я, ніби готові були кинутися один на одного. Леонід Іванович посміхнувся «Хіба я можу, - подумав він, - уподібнитись півню і тим принизити себе, дружину, Куліша».

Параска побачила ту посмішку і зраділа:

- Тобі полегшало?
- Вже добре.
- Тоді я піду погуляю.
- Йди, йди, мені добре.

У кімнаті стало тихо. Глібов відчув пустку. Думки шматували мозок.

Картина 8. Глібов у кімнаті сам.

Глібов. Лихо одне не йде, воно веде за собою й інше. Але чи буде моя дружина щаслива «Я не знаю, де моє щастя, - говорила вона, - мені гарно з тобою, і я покохала Панька. Ви обидва для мене рідненькі. Що робити бідній голівонці?

Я бачу перед собою двох невірноважених людей. Дружина моя хоче надмірної уваги. У них, я так бачу, однакові смаки. Хто ж поступиться? Мабуть, ніхто. Навряд, чи вони зможуть бути разом. А все ж він настирливий, як горобець. Має дружину, до чого відбивати чужу? Якби з Параски все почалося – жінці можна й перевагу віддати? Вона ж – як горлиця.

Для горлиці я склав баєчку «Горлиця й Горобець»:

Воркувала Горлиця у садку,
У куточку тихенькому, на бузку;
Жалкувала сизокрила, що вона
Незчулася, як минула і весна,
Не вгляділа, як одцвівся і садок,

І черешні, і вишеньки, і бузок;
Сумувала, що прийдеться восени
Десь шукати ще іншої сторони.
Підлабузнивсь до Горлиці Горобець,
Наче справді запорозький молодець:
- Ой послухай, голубонько, не журись,
Ти на мене, молодчика, подивись!
Чи є в світі де такії молодці,
Як ми, славні та веселі горобці,-
На все вдатні, - до любощів, до пісень? -
Цвірінькати жартуючи, увесь день!
Ти не бійся, голубонько, що зима
Посиплеться білим снігом... То дарма!
Нас з тобою теє лихо не зляка:
Перебудем під стріхою в козака.
А як гляне ясне сонце на весну -
Забудемо ту зиму навісну.
Порозтають тії білії сніги,
Покриються травицею всі луки,
Розів'ється калинонька і садок,
Розцвітуться і вишеньки, і бузок;
Заспівають усі пташки, як в раю,
Привітатимуть голубоньку мою;
А ти, серце-голубонько, не журись
Та до мене, молодчика, прихились...
- Бодай тобі, Горобчику, не брехать,
А горлицям твоїх брехень не чувать!
Не до пари голубоньці Горобець,
Хоч який він прехороший молодець:
Треба мені, сизокрилій, голубка,
Як хороший дівчиноньці козака. -
Де не взявся сизокрилий Голубок -
Як ухопить Горобчика за чубок!
Пом'яв його, понівечив, як хотів,
Оскуб його, молодчика, та й пустив:
- Оце тобі, Горобчику, так не вчись,
До чужої голубоньки не тулись. -
Як дремене Горобчикок у садок,-
Болить його головонька і чубок.
Регочуться проклятії горобці:
- Отак наші добувають молодці! -
Засоромивсь осміяний Горобець
Та й покинув ріднесенький табунець,
Полетів він світ за очі у садки

Відшіптувать головоньку і боки.
Я вигдавав, лежачи на печі,
Для вас сюю баєчку, паничі!
Ой не будьте, паниченьки - молодці,
І ви такі, як отії горобці;
Пригортайтеся, козаченьки, до дівчат -
Хіба мало є хороших бровенят?
Дівчинонька, як квіточка, з- нею рай,
А чужої молодиці не займай,
Бо налетить часом сивий Голубок -
Болітиме головонька і чубок!

Ведучий. Невдовзі рання весна розвеселила поліській край. З настанням теплих днів Леонід Іванович відчував у собі прилив енергії, доброї сили. Наче й зір кращим став. Якась дивна сила розбуджувала в ньому сум за рідним «Черниговским листком». І як на те з усіх кінців країни надходили заяви передплатників.

Картина 9. Зустріч Іллі Дорошенка з Леонідом Глібовим на квартирі.

Дорошенко. Може, візьмете мене в помічники та будемо видавати газету?

Глібов. Давайте працювати разом, не гинути ж «Листкові».

Дорошенко. Коли так, брате, то давайте без потапців радитись.

Глібов. Давайте.

Дорошенко. Ми два редактора, а коштів нема ні у Вас, ні в мене. Де візьмемо кошти на видання? Я не маю бажання залазити в борги, як це Ви робили, Леоніде Івановичу.

Глібов. Будуть і борги, і вороги. Буде до біса роботи, інколи в газеті не знайдеш жодного рядка з того, що хотів би бачити.

Дорошенко. Леоніде Івановичу, а може ще когось візьмемо такого, щоб і гроші були, і поміч. Не завадить, якщо, скажімо, хтось один постійно займатиметься друкарнею.

Глібов. Кого ж брати, щоб і не пустомеля, і охочий до роботи чоловік був, і з грошима?

Дорошенко. Олександра Михайловича.

Глібов. А не сердиться він на мене за торішню відмову?

Дорошенко. Гадаю, що він погодиться.

Глібов. Треба, щоб не погодився, а захотів. І беріть на себе цю розмову з ним, бо мені незручно. Набивався Скибинський, то, може, хай би всіма друкарськими справами займався?

Дорошенко. Як би нас було четверо, робили б до пуття газету.

Ведучий. В установах ще був робочий час, і Дорошенко від Леоніда Глібова пішов у губернський статистичний комітет до Олександра Лазаревського. Той одразу погодився йти до редактора. Завернули до

Скибинського і разом пішли до Глібова. Цього ж дня домовилися про все щодо випуску «Чернігівського листка».

Ведучий. Леонід Іванович і його помічники взялися писати оголошення про випуск газети в 1863 році. Коли остаточно відредагували складене оголошення, Дорошенко взяв його з собою, щоб зайти до цензора і одержати дозвіл.

Після цього редакція газети кожного дня після обіду збиралась у своїй конторі. Обговорювали матеріали, вирішували, які з них ставити в черговий номер, складати макети.

Ведучий. Для цього номера підготували початок повісті П.Куліша «Дівоче серце», байку «Мишача рада», статтю викладача Ніжинського ліцею про історичну науку на Заході, повідомлення про видання етнографічного збірника, укладеного Марковичем, та багато інших матеріалів... Та газета радувала читачів недовго. Незабаром газету перестали видавати.

Ведучий. Чернігівський губернатор мотивував. Тепер у самому Петербурзі стане відомо, що в його губернії нема належного порядку... А приховати від Третього відділу цей факт ніяк не може, і не має права.

- Чому заарештовані державні злочинці мають можливість спілкуватися у в'язничному замку? Ви навіть не знаєте, що вони передають листи своїх однодумців, - вичитував поліцмейстерові Ляшенкові князь Голіцин...

- Особисто підіть у редакцію «Черниговского листка» і, хоч зараз нема цього сліпого малоросійського байкописа, попередьте, газету не бажано видавати. Його поміщикам скажіть.

Ведучий. Пекучі думки роїлися в голові Леоніда Івановича. «Отже, мене вважають причетним до справи Андрушенка – Носа. Чому ж тоді у мене не робили обшуку? Треба бути обережним, треба чекати обшуку...»

В останній день серпня прийшли робити обшук... На підлогу кидали переглянути книжки. Леонід Іванович раз у раз притискував руку до грудей. Обернувся до вікна.

Ведучий. Сонце ховалося поволі за Болдину гору, слабо освітлюючи Троїцьку дзвіницю. А господар сидів нерухомо, як п'ять годин тому, коли почався обшук.

- Доведеться написати, що найретельніший обшук не дав бажаних результатів, - металевим голосом переказав Шульговський.

Тепер треба було залишити квартиру, яку надала йому гімназія у своєму пансіоні. Але ж куди йти з дружиною? Що робити?

Похмурим видався останній день жовтня 1863 року. Важкі хмари повисли над містом. Біля пансіону гімназії, понуривши голову, стояли двоє запряжених коней. Леоніду Івановичу було жарко. Він скинув козушок і вкладав на віз рукописи, книжки, різні папери. Власних меблів не мав. Ліжко, стіл і кілька стільців – все то гімназичне. Злидні, та хоч мороки тепер менше.

Ведучий. Леонід Іванович востаннє переступив поріг кімнати, у якій довгих п'ять років тяжко працював... За давнім звичаєм присів на хвилинку.

Так зробила вчора і Параска Федорівна, виїжджаючи до Ніжина поштовою каретою. «Часу загубив багато» - подумав поет. – Все робив для газети, для театру. І нема нічого. Тільки дві баєчки створив тут: «Мишачу раду» та «Пан на всю губу». Як жаль».

Глібов прощався з милим його серцю Черніговом.

Літературний театр за твором «Русалка» П. Куліша

Виконавці: ведучі, хлопець, дівчина

Ведучий

Ой що ж то за хлопець, хороший, вродливий?
Що то за дівчина край його?
Ходять над водою тихою ступою –
Світить молодик срібнорогий.

Ведучий

Скоро день погасне, зійде місяць ясний –
Вже вони виходять із гаю:
Хлопець той – мисливий, стрілець уродливий,
Хто така дівчина – не знаю.
Звідкіля приходить – не питай даремне,
Як вона зникає – бог знає.
Мов зоря засвітить попід гаєм темним,
Мов іскра в темноті згасає.

Хлопець

Скажи мені правду, серденько-дівчино,
Нащо ти з ума мене зводиш!
Де твоя хатина? Хто твоя родина?
З якого села сюди ходиш?
Літечко минає, листя опадає,
Холодні зближаються ночі:
Не в гаю, а в хаті мушу цілувати
Твоє личко, твої карі очі.
Коли ж ти безрідня, серденько-дівчино, –
Ходім до моєї господи;
Житимем з тобою, як риба з водою;
Всі матимеш в мене вигоди.
Що в мене достаток і худоби статок;
Що в мене і вівці, й бджолята;
Що в мене світлиця – цареві годиться;
Моя мати твоя буде мати".

Дівчина

Ой козаче-тумо, горда-пишна думо!
Не йме тобі моє серце віри.

Мати говорила, що така в вас віра,
Як на синім морі піна
Мати говорила, що в вас стільки ласки,
Як на тихім ставі ряски;
Солов'єм співаєш, а серцем буяєш —
На іншу мені проміняєш.

Хлопець

Серденько-дівчино, от же на колінах
Клянусь тобі місяцем, зорями,
Присягаю небом, землею і пеклом,
Що не буде іншої між нами!

Дівчина

Ой місяцю-князю! —
Я тебе за свідка призиваю.
Як слово зламає, нехай покарає
Його твоя сила святая!

Ведучий

Чи то ж забіліла на озері піна,
Чи то дивне проявилось диво:
Що посеред піни, мовби на картині,
З'явилося дівча уродливе?
Молоденька, гожа, як повная рожа,
Покроплена ранньою росою,
То співом озветься, то сміхом заллється,
Бере очі, вабить серденько красою

Дівчина

Козаче мисливий, хлопче уродливий! —
Чого вночі блудиш і серденьком нудиш
По зрадливій, лукавій дівчині?
Годі сумувати, важенько здихати!
Ходи, серце, до мене гуляти.
Будем танцювати, як рибонька, грати,
Як ластівка, по воді черкати.
Або під водою, ляжемо зо мною
На м'якому лілійному ложі
Тихими речами й карими очами
Розкажу я тобі про всі дива божі

Ведучий

Вабить його, тягне, серце в грудях тане;

Мов його до лона мила пригортає.
І божбу святую, і тоску німую –
Усе, про все козак забуває.

Ведучий

Ой гляне-спогляне на личко рум'яне –
Що за диво, що за нове чудо:
Се ж його кохана, забутая пара!
Зникла разом з очей йому луда.

Дівчина

А ти ж присягався і місяцеві клявся!..
Буде ж тобі кара по заслuzі:
Поки місяць світить, будеш ти ходити
Над водою у великій тузі.

Ведучий

Скоро зговорила – зашуміла хвиля,
Під водою обоє сховались.
Де вони гуляли, любо розмовляли,
Ні жодного сліду не зосталось.

Літературний театр за твором «Орися» П. Куліша

Виконавці: ведучі, дід Грива, Орися, козак, дівчата

Ведучий. Приснився раз Орисі предивний сон. Здалось, прийшла до неї з того світу покойна паніматка, стала над нею в головах да й каже:

— Дитино моя, Орисю! Не довго вже тобі дівувати: щодень благаю Господа милосердного, щоб послав тобі вірну дружину.

Встала Орися ні смутна, ні весела, іде до панотця в світлицю, зачервонілась, як та квіточка, да й каже:

— Паноченьку! Позолили мої дівчата платтє. Нехай запряжуть нам коней; поїдемо ми до Трубайла, під Турову Кручу: там вода чиста, як скло, рине по камінням.

А панотець рече:

— Чого ж тобі, Орисю, так далеко їздити?

— Хіба ж то вже, паноченьку, й далеко?.. На півгодини ходи; да туди ж усе їхати лугом да левадами, що й незчуєшся, як вода заблищить і зашумить під горою. А панотець:

— О, я вже знаю, що аби чого забажала, то вмієш випросить. Поклич же мені старого Гриву!

Ведучий. От уже й луг перед ними. І сюди зелено, і туди зелено. Було-бо се саме навесні, як ще трава, свіжа да молода, тільки що вкриє землю. Скільки вгорі синього неба, стільки внизу зеленого луку. І так, як ясна зоря вночі покотиться, палаючи, по небу, так тая Орися проїжджала широким лугом з своїми дівчатами.

Ведучий. Аж ось — шумить, реве Трубайло за левадами. Як розступиться дерево, а сонце як заблищить саме в тім місці, де вода рине через каміння, то ти б сказав, що то не вода, а саме чисте скло, самий дорогий кришталь рине з гори і б'ється на дрібнії склянки об каміння.

Над річкою Трубайлом стоїть висока круча. Вся обросла кучерявим в'язом, а коріння повисло над самою річкою. Дикий хміль почіплявся за те коріння і колишеться кудлатими жмутками. А внизу вода рине да рине! Оце ж тая й Турова Круча.

(Дівчата запитують діда про Турову Кручу)

Грива. Нащо вам знать?

Орися. Аже ж ти нащось знаєш? Так і нам скажи!

Грива. Ой мої голуб'ята! Сказав би вам, да тільки більш не поїдете сюди на річку.

Орися. Що ж там таке? Скажи-бо таки нам, дідусю!

Грива. Колись-то давно, іще до татарського лихоліття, правив Переяславом якийсь князь. Да й був собі той князь стрілець такий, що аби

зуздрів на око, то вже й його; і кохавсь він у польованні. Отож раз поїхав той князь на польовання да й одбивсь у пущі од своєї челяді. Іде да іде пущею, коли ж дивиться, аж на лощині пасеться стадо турів.

Орися. А що ж то, дідусю, за тури?

Грива. То, моя кришко, були дикі бики з золотими рогами; тепер уже їх нігде не зуздриш. Бачить князь тих турів; тільки не дивується на їх золотії роги, а дивується, що при них стоїть дівчина така, що усю пущу красою освітила. Поскочив він до неї; а од неї так сяє, що й приступити не можна. Забув князь і про свою челядь, і про те, що заблудив у пущі: вхопила його за серце тая чудовная краса. «Дівчино! — рече,— будь моєю жоною!» А вона рече: «Тоді я буду тобі жоною, як Трубайло назад вернеться». А князь їй знову: «Як не згодишся на моє прохання, то я твої тури постріляю»,— «Як постріляєш мої тури, то вже більш нічого не стрелятимеш». Розсердився князь, взяв лук з плеча і почав стрілять золоторогії тури. Сунулись тії тури в пущу, так і виваляли дерево; а князь за ними знай пускає стрілку за стрілкою. Прибігли над Трубайло... а Трубайло тоді був не такий узенький, як тепер,— прибігли над високу кручу і всі шубовсть у воду! Да й ні один не переплив, усі каменем лягли по дну, аж річку загатили. Сплеснула тоді дівчина руками: «Потопив єси моїх золоторогих турів, блукай же тепер по пущі по всі вічні роки!...» От же й блукає, кажуть, той князь до сього часу по пущі і ніяк не знайде свого Переяслава. А Переяслав був уже і в татарських руках, був і в лядських — чого вже не було з тим Переяславом? А він не знайде його та й не знайде. А дівчинині тури лежать і досі каміннями в воді, і от прислухайсь: то не вода реве, а ревуть тури глухо з-під води. Отже, кажуть, буде таке врем'я, що князь приїде на Турову Кручу, повстають тури і підуть шукати собі диких пущ по Україні.

Ведучий. Слухають дівчата, да аж сумно їм стало; слухає Орися, та вже боїться й глянуть на каміння, що простяглося купою через річку. Вже здається, що то справді не каміння і вода шумить якось не так, як вода ...

Дивиться Орися у воду, аж у воді на кручі щось зачервоніло; хтось ніби виїхав із пущі на сивому коні і стоїть поміж в'язами. Боїться глянуть у гору, щоб справді не було там когось; боїться глянуть на каміння: вже їй здається, що ось-ось заревуть і сунуться з річки зачаровані тури. Смикнула за рукав одну дівчину і показала в воду: дивляться дівчата, аж на Туровій Кручі князь на сивому коні. Так і обомліли. Бо хто ж би сказав, що то й не князь? Увесь у кармазині, а з пояса золото аж капає.

(Грива звертається до козака).

Грива. Гей-гей, козаче! Чого се тебе занесло на кручу? Хіба хочеш пополоскати свої кармазини в Трубайлі?

Козак. Да й за те слава Богу, що хоть на кручу вибрався. Скажи, будь ласкав, дідусю, як мені виїхати ік Війтовцям?

Грива. А чого тобі треба в Війтовцях?

Козак. Через Війтовці лежить моя дорога,

Грива. А куди ж лежить твоя дорога?

Козак. Моя дорога — до чийогось порога, моя стежечка — до чийогось сердечка.

Грива. Еге, нехай же тобі Господь у доброму ділі помагає. Отже, куди тобі виїхать. Берись униз, понад берегом; то там трохи нижче буде тобі доріжка; тією доріжкою виїдеш ти на річку. Єсть через річку й кладочки; возом не проїдеш, а конем добрий козак перехопиться.

(Дівчата звертаються до Орисі).

Дівчина. Се твій суджений!

Параска. Се твій.

Дівчина. Не змагайтесь дурно, дівчата: чи рівня ж таки вам пишний князь! Се нашій панночці суджений!

Орися. Збожеволіла, ти Параско! Хіба не чула, що він сказав дідові?

Параска. Що ж,— що їде свататься! Судженої й конем не об'їдеш!

Ведучий. Попрали дівчата сорочки, зложили на віз, зеленою пахучою травою прикрили, посідали й поїхали додому, свіжі да веселі; щебечуть як ластівки. Іще далеко не доїхав віз до сотницького двора, а в дворі вже чутно було, що вертаються.

— Орисю, наша панночко! — крикнули дівчата, скоро розчинились ворота. — Чий же то сивий кінь у дворі стоїть? Се ж того козака, що ми бачили, се ж твого князя, се ж твого судженого!

Гляне Орися, а в серці наче жаром запекло. Чи вона злякалась, чи вона зраділа, сама того не знала.

Виглянув у вікно із світлиці молодий козак: їде в двір віз старими кіньми, із старим сивим погоничем; зелена трава волочиться по боках і б'ється по колесах; а із-за сивої бороди старого Гриви, із-за білої зими червоніє літо — повен віз дівчат у квітках да в намисті,— Орися, як сонце, поміж ними! Виглянув, да аж руками сплеснув:

- Се ж вона, се ж вона! - і ото вже тоді почав на прямоту викладувать свою мову пану сотникові, і хто він такий, і чого приїхав.

Ведучий. Бачив я Орисю саме перед весіллям; хороша була, як квіточка. Бачив я знов її через рік у Миргороді – ще стала краща замужем, і дитина в неї, як Божа зірочка. Вже я не раз думав собі, на неї дивлячись: «Се Божа слава, а не молодиця! Що, якби хто дотепний змальовав її так, як вона єсть, із маленькою дитинкою на руках! Що б то – за картина була!»

Літературно-мистецька вітальня

«Стояла я і слухала весну»

Виконавці: ведучі, вокалісти, музиканти (фортеп'яно, скрипка, віолончель), дівчина, юнак, Леся.

Ведучий. Кожним словом, кожним променем думки, кожним болем своїм живе в душі нашого народу людина, що ім'я її – Леся Українка. З не такої вже й далекої минувшини, проте мовби крізь серпанок легендарності, проступає до нас образ поетеси, образ ніжний і чистий. Майже ніколи – веселий, частіше – в задумі чи смутку...

Звертаючись до образу Лесі Українки, до цього феномена людської гідності, можемо бачити, якою силою здатна ставати в людині високість її помислів, значність життєвого ідеалу, безмір любові до свого народу. Ці слова належать Олесеві Гончару.

Ведучий. У листі до Михайла Драгоманова Леся Українка писала: «Мені часом здається, що з мене вийшов би далеко кращий музикант, ніж поет, та тільки біда, що, натура утяла мені кепський жарт...» Але не лише особистими уподобаннями пояснюється потяг Лесі Українки до музичних форм... Музика, як відомо, неперевершена там, де треба передати всю складну гаму найтонших нюансів переживань людини, всю багатогранність скороминувших душевних порухів. Вслухаймося в рядки поезії із циклу «Мелодії».

(Вірші читаються у супроводі фортеп'яно).

Дівчина.

Нічка тиха і темна була.
Я стояла, мій друже, з тобою;
Я дивилась на тебе з журбою,
Нічка тиха і темна була...
Вітер сумно зітхав у саду.
Ти співав, я мовчазна сиділа,
Пісня в серці у мене бриніла;
Вітер сумно зітхав у саду...
Спалахнула далека зірниця.
Ох, яка мене туга взяла!
Серце гострим ножом пройняла...
Спалахнула далека зірниця.

Соло: романс «Не співайте мені сеї пісні», музика Д. Січинського

Не співайте мені сеї пісні,
Не вражайте серденька мого!
Легким сном спить мій жаль у серденьку,

Нащо співом будити його?
Ви не знаєте, що я гадаю,
Як сиджу я мовчазна, бліда.
То ж тоді в мене в серці глибоко
Сяя пісня сумная рида!

Соло: романс «Горить моє серце», музика П.Гайдамака

Горить моє серце, його запалила
Гарячая іскра палкого жалю.
Чому ж я не плачу? Рясними сльозами
Чому я страшного вогню не заллю?
Душа моя плаче, душа моя рветься,
Та сльози не ринуть потоком буйним,
Мені до очей не доходять ті сльози,
Бо сушить їх туга вогнем запальним.
Хотіла б я вийти у чистеє поле,
Припасти лицем до сирої землі
І так заридати, щоб зорі почули,
Щоб люди вжахнулись на сльози мої.

Дівчина

Знов весна і знов надії
В серці хворім оживають,
Знов мене колишать мрії,
Сни про щастя навівають.
Весна красна! любі мрії!
Сни мої щасливі!
Я люблю вас, хоч і знаю,
Що ви всі зрадливі...

Соло: романс «Стояла я і слухала весну», музика К.Стеценка

Стояла я і слухала весну,
Весна мені багато говорила,
Співала пісню дзвінку, голосну
То знов таємно-тихо шепотіла.
Вона мені співала про любов,
Про молодощі, радощі, надії,
Вона мені переспівала знов
Те, що давно мені співали мрії.

Дівчина

Хотіла б я піснею стати
У сюю хвилину ясну,
Щоб вільно по світі літати,
Щоб вітер розносив луну.

Щоб геть аж під яснії зорі
Полинати співом дзвінким,
Упасти на хвилі прозорі,
Буяти над морем хибким.
Лунали б тоді мої мрії
І щастя моє таємне,
Ясніші, ніж зорі яснії,
Гучніші, ніж море гучне.

Соло: романс «Не дивися на місяць весною», музика М.Лисенка

Не дивися на місяць весною, -
Ясний місяць – наглядач цікавий,
Ясний місяць підслухач лукавий!
Бачив він тебе часто зі мною
І слова твої слухав колись.
Ти се радий забудь?
Не дивись!
Не дивися на місяць весною.

Не дивись на березу плакучу, -
На березі журливеє віття
Нагадає тобі лихоліття,
Нагада тобі тугу пекучу,
Що збрало обох нас колись.
Ти се радий забудь?
Не дивись,
Не дивися на березу плакучу.

Ведучий. Полісся... Ясноводні озера! Спокійні в погоду і грізні в бурю гаї!.. Хто не бачив тебе, рідний краю, той не знає, на що здатна і чим багата наша природа.

Ведучий. Другу добу Леся в Нечімному – ніби в казковому світі. Невеличка хатина, обвішана пучками сушених трав і калини, миліша їй од усього: клокічки – дерев'яні дзвіночки, що белемкають на шії в худоби і не дають їй загубитися в пущі, - замінили дівчині звуки фортепіано...

Ведучий. Слухала б – не переслухала їх. Особливо коли дядько Левко і Лукаш зганяють товар до обори. Тоді така незрівнянна ні з чим розливається музика лісом, що, здається, глухий почув би її... Повітря гуде оводами, комарнею і мушкою. Вони хмарами кишать у болотяних випарах, не даючи спочинку худобі.

Ведучий. Відігнати їх можна тільки димом. На те дядько Левко і Лукаш розкладають навколо обори вогні з кизяків, а біля самої хижки всю ніч не

згасає багаття. На ньому вариться страва, сушиться одяг, тут і гріється дядько Левко, ночуючи надворі біля товару.

Ведучий. А скільки коло тої ватри почуто оповідань та легенд! Уже ввижаються Лесі ті мавки, потерчата, водяники. Сам дядько здається лісовиком. Низенький, з борідкою, у постолах і полотняному одязі, - наче завітав оце до їхнього гурту після цілоденних блукань гаями, сів на зваленому дереві, посмоктує люльку й воркоче ... Немов той потічок. А от спати не хочеться.

Дядько Левко, його племінник Лукаш, малі Леся, її брат Михайло сидять біля ватри. Леся просить дядька Левка розповісти місцеву легенду.

Леся. Дядьку, а то правда, що дерево живе? Вдень я хотіла вирізати калини на сопілку, а Лукаш не дозволив «Не ріж, - каже, - йому болить». Чи то правда?

Дядько Левко. Авжеж, дитино. Не треба живого різати – є сухе. Бо лісовик розсердиться.

Леся. І що тоді?

Дядько Левко. Диви, яка цікава! Розсердитися, і все. Завалить водопої торішнім листям, дорогу перетне стовбурами... Чи ж мало цього?

Леся. А у вас із ним дружба?

Дядько Левко. Он бачите – дуб за хатою? То гордість лісу. Я врятував його. Купці вже міряли, давали гроші, та я закликав, що поки житиму, то й він стоятиме. Відтоді й безпечно мені в лісі.

Леся. Ну, а од відьми, од водяників як бережетеся?

Дядько Левко. То вже діло інше. Одні хреста бояться, заклинання, а інші зілля не зносять духу. Під вікнами ж не дарма в нас мак посіяний – од відьом захищає... А терлич навдивовижу велику силу має, коли його зібрати в ніч купальську.

Леся (про себе). Так он чого то в них терлич – росте коло порога... І кіл осининовий забитий на подвір'ї...

Михайлик. А де зимують мавки?

Дядько Левко. Та де ж? У дуплі верби старої знаходять місце. Встеляють його листом і порохом м'якеньким та й зимують...

Та ви не дуже те до серця все приймайте, бо ще присниться... Цур йому, діти. Ліпше не знати того. От розкажу вам історію... вельми повчальна, для парубків надто ж... Сільський парубок запізнався з мавкою, а мати стара – розлучниця злая – супроти того пішла, оженила хлопця на багатій вдові; жили вони в гризоті щоденній; лісові духи відомстили за мавку, напустили на селяків злидні та розорили їх... Ну йдіть собі спати, на сьогодні вже досить.

Ведучий. Лариса Петрівна сиділа біля відчиненого вікна, слухала, як шумів між листям дощ. Уже з тиждень чи більше як він унадився і плющить безперестанно – то січе, мов батогами, то кропить дрібно-дрібнісенько. Сонце, здається, назавжди розпрощалося з людьми, посилаючи їм на згадку холодне безрадісне світло. В сірій імлі потонули гори, густою сірою вуаллю запнулося місто.

Ведучий. Все ж їй подобається це дощове марево. Чому – сама напевне не знала, хоч відчувала – десь глибоко в серці таїться відгадка. Там, на самісінькім дні її зболеної душі, оцей тихий дощовий смуток якось єднався із споминами про далеке дитинство... Де вони, святі, немеркнучі дні?! Де вінки медвяних польових квітів? Де купальські пісні? ... А той ранок у Нечімному!.. Озеро, білі і жовті лілеї... ніжні переливи сопілки і тихий, трохи журливий, наче гомін лісового струмочка, голос дядька Лева... Боже!.. Щасливий, хто все своє життя не розминається з стежками свого дитинства, хто може не покидати рідну землю.

Картина. Монолог Лесі України.

Вкраїно! Красо моя, туго моя нерозрадна, де ти? Обізвися, рідна! Я вчую твій голос. Пізнаю його в шепоті вітру в пахощах чебрецю й материнки. Чуєш – бо, мене? Це я, дочка твоя, Леся, що нареклася ім'ям твоїм священним. Пам'ятаєш мене? Пригадуєш завітчане волинське дівчатко, що вночі самотою бігало в ліс, аби завидіти мавку, що замирало при піснях твоїх та легендах, – пригадуєш? Я не забула тебе. І не забуду. Ніколи! У найскрутніші хвилини, коли життя обертається мені лише мукою, я кличу тебе, і мені стає легше. Так повелося здавна.

Де б я не була, якою красою не милувалася, – твоя краса, краса вишневих садів і задумливих пралісів, голубоводих озер і Славути ревучого, ніколи не блідла в моїх очах. У Німеччині і Болгарії, тут, на Кавказі, і в Італії, навіть у славнім, гордім своїми творіннями стародавнім Єгипті я снила тільки тобою. Твоїм сонцем і зорями, гомінкими містами і вбогими селами, скупим щастям і великою кривдою, минулим твоїм і майбутнім.

Знаю: я мало зробила в ім'я твого майбутнього. Але ніколи задля нього не шкодувала і не шкодую сил, навіть життя... А хочеш – пісню складу в твою честь, ясну, голосну та барвисту. Вкладу в неї все, чим багаті мої серце і думка, поєднаю в ній найчистіші поривання Людини. І назову – знаєш як? – Лісовою... піснюю милих наших поліських гаїв. Я так скучаю за ними...

Ведучий. «Лісова пісня» написана на основі волинських легенд. В одному з листів до матері, Олени Пчілки, Леся писала: «Мені здається, що я просто згадала наші ліси та затужила за ними. А то ще здавна тую Мавку в умі держала», ще аж з того часу, як ти в Жабориці мені щось про мавок розказувала, як ми йшли якимось лісом з маленькими, але дуже рясними деревами. Потім я в Колодяжному в місячну ніч бігала самотою в ліс (ви того ніхто не знали) і там ждала, щоб мені привиділась мавка. І над Нечімним вона мені мріла, як ми там ночували – пам'ятаєш ? – у дядька Лева Скулинського... Видно, вже треба було мені її колись написати, а тепер чомусь прийшов «слухний час» - я й сама не збагну чому. Зачарував мене сей образ на весь вік».

Ось Мавка і Лукаш зустрілися в березовому гаю.

Мавка

Не руш! не руш! не ріж! не убивай!

Лукаш

Та що ти, дівчино? Чи я розбійник?
Я тільки хтів собі вточити соку
з берези.

Мавка

Не точи! Се кров її.
Не пий же крові з сестроньки моєї!

Лукаш

Березу ти сestroю називаєш?
Хто ж ти така?

Мавка

Я – Мавка лісова.

Лукаш

(не так здивовано, як уважно придивляється до неї)

А, от ти хто! Я від старих людей
про мавок чув не раз, але ще зроду
не бачив сам.

Мавка

А бачити хотів?

Лукаш

Чому ж би ні?.. Що ж, – ти зовсім така,
як дівчина... ба ні, хутчій як панна,
бо й руки білі, і сама тоненька,
і якось так убрана не по-наськи...
А чом же в тебе очі не зелені?
(Придивляється.)
Та ні, тепер зелені... а були,
як небо, сині... О! тепер вже сиві,
як тая хмара... ні, здається, чорні,
чи, може, карі... ти таки дивна!

Мавка

(усміхаючись)
Чи гарна ж я тобі?

Лукаш

(соромлячись)
Хіба я знаю?

Мавка

(сміючись)
А хто ж те знає?

Лукаш
(зовсім засоромлений)
Ет, таке питаєш!..

Мавка
(щиро дивуючись)
Чому ж сього не можна запитати?
Он бачиш, там питає дика рожа:
«Чи я хороша?»
А ясень їй киває в верховітті:
«Найкраща в світі!»

Лукаш
А я й не знав, що в них така розмова.
Я думав – дерево німе, та й годі.

Мавка
Німого в лісі в нас нема нічого.

Лукаш
Чи то ти все отак сидиш у лісі?

Мавка
Я зроду не виходила ще з нього.

Лукаш
А ти давно живеш на світі?

Мавка
Справді,
ніколи я не думала про те...
(задумується)
Мені здається, що жила я завжди...

Лукаш
І все така була, як от тепер?

Мавка
Здається, все така...

Лукаш
А хто ж твій рід?
Чи ти його зовсім не маєш?

Мавка
Маю.
Є Лісовик, я зву його: «дідусю»,
а він мене: «дитинко» або «доню».

Лукаш
То хто ж він – дід чи батько?

Мавка

Я не знаю.
Хіба не все одно?

Лукаш

(сміється)

Ну, та й чудні ви
отут у лісі! Хто ж тобі тут мати,
чи баба, чи вже як у вас зовуть?

Мавка

Мені здається часом, що верба,
ота стара, сухенька, то – матуся.
Вона мене на зиму прийняла
і порохном м'якеньким устелила
для мене ложе.

Лукаш

Там ти й зимувала?
А що ж ти там робила цілу зиму?

Мавка

Нічого. Спала. Хто ж зимою робить?

Спить озеро, спить ліс і очерет.
Верба рипіла все: «Засни, засни...»

І снилися мені все білі сни:
на сріблі сяли ясні самоцвіти,
стелилися незнані трави, квіти,
блискучі, білі... Тихі, ніжні зорі
спадали з неба – білі, непрозорі –
і клалися в намети... Біло, чисто
попід наметами. Ясне намисто
з кришталю грає і ряхтить усюди...
Я спала. Дихали так вільно груди.

По білих снах рожевії гадки
легенькі гаптували мережки,
і мрії ткались золото-блакитні,
спокійні, тихі, не такі, як літні...

Лукаш

(заслухавшись)

Як ти говориш...

Мавка

Чи тобі так добре?
(Лукаш потакує головою).
Твоя сопілка має кращу мову.
Заграй мені, а я поколишуся.

(Лукаш грає соло мелодії № 6, 7 і 8, і не зводить очей з Мавки. Лукаш грає веснянки. Мавка, слухаючи, мимоволі озивається тихесенько на голос мелодії № 8, і Лукаш їй приграє вдруге мелодію № 8. Спів і гра в унісон).

Мавка

Як солодко грає,
як глибоко крає,
розтинає білі груди,
серденько виймає!

(На голос веснянки відкликається зозуля, потім соловейко, Мавка, зачарована, усміхається, а в очах якась туга аж до сліз; Лукаш, завваживши те, перестає грати).

Лукаш

Ти плачеш, дівчино?

Мавка

Хіба я плачу?

(Проводить рукою по очах).

А справді... Ні-бо! то роса вечірня.

Заходить сонце... Бач, уже встає
на озері туман...

Лукаш

Та ні, ще рано!

Мавка

Ти б не хотів, щоб день уже скінчився?
(Лукаш хитає головою, що не хотів би).

Мавка

Чому?

Лукаш

Бо дядько до села покличуть.

Мавка

А ти зо мною хочеш бути?

(Лукаш киває, потакуючи).

Бачиш,

і ти немов той ясень розмовляєш.

Лукаш

(сміючись)

Та треба по-тутешньому навчитись,
бо маю ж тут літувати.

Мавка
(радо)
Справді?

Лукаш
Ми взавтра й будуватися почнемо.

Мавка
Курінь поставите?

Лукаш
Ні, може, хижку,
а може, й цілу хату.

Мавка
Ви – як птахи:
клопочетесь, будуєте кубельця,
щоб потім кинути.

Лукаш
Ні, ми будуєм
навіки.

Мавка
Як навіки? Ти ж казав,
що тільки літувати будеш тут.

Лукаш
(ніяково)
Та я не знаю... Дядько Лев казали,
що тут мені дадуть ґрунтець і хату,
бо восени хотять мене женити...

Мавка
(з тривогою)
З ким?

Лукаш
Я не знаю. Дядько не казали,
а може, ще й не напитали дівки.

Мавка
Хіба ти сам собі не знайдеш пари?

Лукаш
(поглядаючи на неї)
Я, може б, і знайшов, та...

Мавка
Що?

Лукаш
Нічого...

(Програвав у сопілку стиха щось дуже жалібноеньке [мелодія № 9], потім спускає руку з сопілкою і замислюється.)

Мавка
(помовчавши)
Чи у людей паруються надовго?

Лукаш
Та вже ж навік!

Мавка
Се так, як голуби...
Я часом заздрила на їх: так ніжно
вони кохаються... А я не знаю
нічого ніжного, окрім берези,
за те ж її й сестрицею взиваю;
але вона занадто вже смутна,
така бліда, похила та журлива, –
я часто плачу, дивлячись на неї.
От вільхи не люблю – вона шорстка.
Осика все мене чогось лякає;
вона й сама боїться – все тремтить.
Дуби поважні надто. Дика рожа
задирлива, так само й глід, і терен.
А ясень, клен і явір – гордовиті.
Калина так хизується красою,
що байдуже їй до всього на світі.
Така, здається, й я була торік,
але тепер мені чомусь те прикро...
Як добре зважити, то я у лісі
зовсім самотня...
(Журливо задумується.)

Лукаш
А твоя верба?
Таж ти її матусею назвала.

Мавка
Верба?.. Та що ж... в їй добре зимувати,
а літом... бач, вона така суха,
і все рипить, все згадує про зиму...
Ні, я таки зовсім, зовсім самотня...

Лукаш
У лісі ж не самії дерева, –

таж тут багато різної є сили.
(Трохи ущипливо.)
Вже не прибіднюйся, бо й ми чували
про ваші танці, жарти та зальоти!

Мавка

То все таке, як той раптовий вихор, –
от налетить, закрутить та й покине.
В нас так нема, як у людей, – навіки!

Лукаш

(приступаючи ближче)
А ти б хотіла?..
(Раптом чутно голосне гукання дядька Лева).

Голос

Гов, Лукашу, гов!
го-го-го-го! А де ти?

Лукаш

(відзивається)
Ось я йду!

Голос

А йди хутчій!

Лукаш

Ото ще нетерплячка!
(Відгукується.)
Та йду вже, йду !
(Подається йти.)

Мавка

А вернешся?

Лукаш

Не знаю.
(Іде).

Юнак

Легідні веснянії ночі зористі!
Куди ви од нас полинули?
Пісні соловейкові дзвінко-срібlistі!
Невже ви замовкли, минули?
О ні, ще не час! ще бо ми не дізнали
Всіх див чарівливої ночі,
Та ще бо лунають, як перше лунали,
Веснянки чудові дівочі.

Ще маревом легким над нами витає
Блакитна весняная мрія,
А в серці розкішно цвіте-процвітає
Злотистая квітка – надія.
На крилах фантазії думки літають
В країну таємної ночі,
Там промінням грають, там любо так сяють
Лагідні веснянії очі.
Там ясні зорі і тихії квіти
Єднаються в дивній розмові,
Там стиха шепочуть зеленії віти,
Там гімни лунають любові.
І квіти, і зорі, й зеленії віти
Проводять розмови кохані
Про вічну силу весни на сім світі,
Про чари потужні весняні.

Літературно-мистецька вітальня «Павло і Наталя»

за мотивами «Кларнетів ніжності» Павла Загребельного і
поезії Павла Тичини

Ведучий. Послухайте розмову Павла Тичини і Наталі.

Наталя. Ви читали тоді свої поезії моїм кузинам Коновал.

Павло. Гімназисточка з Києва! Та гімназисточка ж!

Наталя (сміючись). Виросла?

Павло. Ніколи не сподівався.

Наталя. Що виросту?

Павло. Не те, не те.

Наталя. Що опинюся в Добрянці?

Павло. Я теж тут випадково. Добродій Сивенький забрав мене, бо я недужий.

Наталя. Що з вами?

Павло. Ет. Прохопилося, вихопилося. Що це я про себе та про себе? А ви ж...

Наталя. Наталя.

Павло. Наталя – Наталочка. Ви ж тоді сміялися з моїх віршів. Еге ж – сміялися!

Наталя. Я думала Ви станете благочинним. Благочинний – і вірші.

Павло. Цур! Цур!

Наталя. А я земською учителькою. Раїса з «Лялечки» Коцюбинського.

Павло. Раїса? Гм. Та тільки з мене який же отець Василь? Ні лисини, ні туші.

Наталя. «Чи ви чули, що отця Аркадія переведено на другу парафію, а отець Феохтист дістав».

Павло. Цур! Цур!

Наталя. Не вийде у нас гри в «Лялечку». Вже й Ви не благочинний, а тільки... цей плащ і клямра лев'яча.

Павло. Ет. Пусте. Студенство – молокосоство... Після семінарії чортом застебнешся – не те що левом. Я тепер у комерційному...

Наталя. Мені писала Інна Коновал...

Павло. Про мене?

Наталя. Аж у Петербург. Бо я – бестужевка.

Павло. Таки ж учителькою!

Наталя. А ви – банкіром чи все ж поетом.

Юнак (на фоні музики)

З кохання плакав я, ридав.

(Над бором хмари муром!)

Той плач між нею, мною став -

(Мармуровим муром...)

Пливуть молитви угорі.

(Вернися з сміхом-дзвоном!)

Спадає лист на вівтарі -
(Кучерявим дзвоном...)
Уже десь випали сніги.
(Над бором хмари муром!)
Розбиті ніжні вороги —
(Мармуровим муром...)
Самотна ти, самотний я.
(Весна! - світанок! - вишня!)
Обсипалась душа твоя -
(Вранішня вишня...)

Ведучий. Була вже пізня ніч, коли Павло проводив Наталю від свого дому до її дому. попід липами, що вже шелестіли весняним листям, тулячись попід глухими дерев'яними парканами, вгадуючи протоптану в піску стежечку через темний сільський майдан, обставлений казенними будівлями...

Вони були злодіями, змовниками, зрадниками. Зрадниками кого, чого? Не світили свічки, намагалися ні стукнути, ні шелеснути, ні навіть дихати. Їм кортіло говорити, і вони пробували вимовити бодай слово, але щоразу клали одне одному пальця на уста. Запечатували.

Передсвітанкові тумани накочувалися з лісів, десь за туманами тужливо курликали журавлі, що, мабуть заблукали в темному просторі, а ці двоє тулились одне до одного, мов двоє замерзлих журавленят, і грілися одне від одного, ставало їм тепліше і в душах, і на цьому світі. І гамували свій сердечний пал короткою обладою. Чи ж гамували?

Ведучий. І знову Павло і Наталя.

Наталя. Мені здається: десь у Тихому океані запалиться сірник – і ти відчуєш його зблиск своєю душею. Зблиск і тепло.

Павло. Я відчуваю тільки твою душу. І коли ти поряд, і коли проходиш повз мене, і коли віддаляєшся.

Наталя. Ти ще не знаєш, як подобається людям твоя усмішка. Бо ти усміхаєшся просто від безмежної доброти своєї. Як ангел. А світ же такий жорстокий; нема у ньому ні добра, ні милосердя. Ти принесеш у цей світ багато доброти і краси.

Павло. Та звідки ж? Хто я такий?

Наталя. Ти сам ще не знаєш, і ніхто не знає. Але я відчуваю це. Як? Хіба про це розкажеш? Спитай у поля, спитай у неба, спитай у сонця, спитай у вітру. Я благословляю тебе на велике! Ти, як Син Божий, маєш сповнити предназначене.

Павло. Я тільки син бідного дядька з Пісок. Тринадцятеро дітей народила моя матуся. Я – сьомий, а всіх – тринадцятеро. Я – посередині. До мене: Василь, Проня, Пелагія, Михайло, Ірина, Іван, після мене: Оксана, Євген, Кость, Олександр, Наталка, Сергій. А я – посередині.

Наталя. Ти посередині, мов та зоря.

Павло. Мила, коли маю тебе коло себе, чого мені ще треба? Коли і всі світи були з нами, бачив би тільки тебе.

Ведучий. Наталки не побачив більше ніколи, вона зникла, і він не знав: була коли-небудь чи йому приснилося?

Восени поховав рідну матусю, а взимку з Воронькова передали йому, що просила приїхати панна Коновал. Він найняв візника, їхав довго по снігу й морозу, обтріпувався, як замерзлий птах, не міг зігрітися й коло грубки, до якої всадовила його Інна, читав і перечитував страшний лист од Наталки і не йняв віри... «Прощай. Вмираю. Люблю. Наталка». Читав і перечитував, і мовчав. А в серці був крик і стогін, хтось кричав у сніги, до весни, до гаїв, до небес.

Музика. Романс Віктора Морозова «О, панно Інно...»

Я – сам. Вікно. Сніги...

Сестру я Вашу так любив –

Дитинно, злотоцінно.

Любив? – Давно. Цвіли луки...

О, панно Інно, панно Інно,

Любові усміх квітне раз – ще й тлінно.

Сніги, сніги, сніги...

Я Ваші очі пам'ятаю,

Як музику, як спів.

Зимовий вечір. Тиша. Ми.

Я Вам чужий – я знаю.

А хтось кричить: ти рідну стрів!

І раптом – небо... шепіт гаю...

О ні, то очі Ваші. – Я ридаю.

Сестра чи Ви? – Любив...

Ведучий. Беатриче в Данте, Лаура в Петрарки, Смаглява леді сонетів у Шекспіра, Незнайомка у Блока – це для нас таке звичне й звичайне. А початки свого найбільшого Поета нового часу виводимо тільки з природи...

Не з природою наодинці був Поет, а мав коло себе живу душу, ніжну й рідну, мав свою Мадонну, свою Музу, своє Сонце.

(На фоні музики)

Квітчастий луг і дощик золотий.

А в далині, мов акварелі, –

Примружились гаї, замислились оселі...

Ах, серце, пий!

Повітря – мов прив'ялий трунок.

Це рання осінь шле цілунок

Такий чудовий та сумний.

Стою я сам посеред нив чужих,

Немов покинута офіра.

І слухає мій сум природа. Люба. Щира.

Крізь плач, крізь сміх.

Вона сама – царівна мила –

Не раз свій смуток хоронила
В самій собі, в піснях своїх.
Стою. Молюсь. Так тихо-тихо скрізь, –
Мов перед образом Мадонни.
Лиш від осель пливуть тужні, обнявшись, дзвони, –
Узори сліз
Лише з-над хмар часом прилине
Прощання з літом журавлине –
Погасле, як грезет із риз...
Гей, над дорогою стоїть верба,
Дзвінкі дощові струни ловить,
Все вітами хитає, наче сумно мовить:
Журба, журба...
Отак роки, отак без краю
На струнах Вічності перебираю
Я, одинокая верба.

Музично-поетична вітальня

«Хвилюють, маюють, квітують поля»...

(за поезіями Павла Тичини)

Музика

Ведучий Рауль Чилачава писав: Павло Тичина – сакральне ім'я української поезії ХХ століття, її золотий ключик, який відчиняє таємні двері у світ величної музики і краси, осяяний чарівною магією неперевершеного таланту великого Майстра. Павло Тичина був тим поетом, який після фундаторів новітньої вітчизняної літератури Тараса Шевченка, Івана Франка і Лесі Українки – першим надав рідній просодії ще нечуваного досі звучання, ще небаченої досі яскравості. Його перші чотири книжки «Соняшні кларнети» (1918 р.), «Плуг» (1920 р.), «Замість сонетів і октав» (1920 р.) і «Вітер з України» (1924 р.) стали надзвичайно новаторським явищем і принесли йому славу одного з найбільших поетів Європи.

Читець

Блакить мою душу обвіяла,
Душа моя сонця наміряла,
Душа причастилася кротості трав
Добридень я світу сказав!
Струмок серед гаю як стрічечка.
На квітці метелик, мов свічечка.
Хвилюють, маюють, квітують поля
Добридень тобі, Україно моя!

Музика

Читець

Весна, весна! Яка блакить,
який кругом прозор!
Садками ходить брунькоцвіт,
а в небі — злотозор.
Весна, весна! Який там гон
на крилах вітерка? —
то в вишині біжить, зника
хмар-хмарова ріка.
Шумлять згори шум-пінярі;
ріка своїм хребтом
несе торжественно вперед
веселий, скреслий лом.
Ще синій ліс не взеленів,

але квіток проріст
уже підняв і розрізнув
торішній злеглий лист.
А там в високій глибині,
де тоне тонь ясна,
перловий жайворон топить:
хмар-хмарова весна!

Музика. Романс Юрія Іщенка «Арфами, арфами».

Арфами, арфами –
золотими, голосними обізвалися гаї
Самодзвонними:
Йде весна
Запашна,
Квітами-перлами
Закосичена.
Думами, думами –
наче море кораблями, переповнилась блакить
Ніжнотонними:
Буде бій
Вогневий!
Сміх буде, плач буде
Перламутровий...
Стану я, гляну я –
скрізь поточки як дзвіночки, жайворон
як золотий
З переливами:
Йде весна
Запашна,
Квітами-перлами
Закосичена.
Любая, милая, –
чи засмучена ти ходиш, чи налита щастям вкрай.
Там за нивами:
Ой одкрий
Колос вій!
Сміх буде, плач буде
Перламутровий...

Музика

Читець

Птах – ріка – зелена вика –
Ритми соняшника.

День біжить, дзвенить-сміється
Перегулюється!
Над житами – йде з медами –
Хилить келехами.
День біжить, дзвенить – сміється,
Перегулюється!

Музика

Читець

Співає стежка
На город.
Гарбуз під парасольками
Про сонце думає.
За частоколом –
Зелений гімн.
Зоставайся, люде,
З своїми божками!
Соняшники горять...
– сама як струна –
Метеликів дуєти...
– а на лапках мед –
Ромашка? – здрастуй
І вона тихо: здрастуй.
І згучить земля,
Як орган.

Музика

Читець

Пробіг зайчик.
Дивиться –
Світанок!
Сидить, грається,
Ромашкам очі розтулює.
А на сході небо пахне.
Півні чорний плащ ночі
Вогняними нитками сточують.
– Сонце –
Пробіг зайчик.

Музика. Романс Г. Майбороди «Гаї шумлять»

Гаї шумлять –
Я слухаю.

Хмарки біжать –
Милуюся.
Милуюся-дивуюся,
Чого душі моїй
так весело.
Гей, дзвін гуде –
Іздалеку.
Думки пряде –
Над нивами.
Над нивами-приливами,
Купаючи мене,
мов ластівку.
Я йду, іду –
Зворушений.
Когось все жду –
Співаючи.
Співаючи-кохаючи
Під тихий шепіт трав
голублячий.
Щось мріє гай –
Над річкою.
Ген неба край –
Як золото.
Мов золото – поколото,
Горить-тремтить ріка,
як музика.

Музика. Романс Івана Карабиця «Коливалося флейтами»

Коливалося флейтами
Там, де сонце зайшло
Навшпиньках підійшов вечір.
Засвітив зорі,
Прослав на травах тумани
Ліг.
Коливалося флейтами
Там, де сонце зайшло.

Музика

Читець

Де тополя росте,
Серед поля стою.
І шумить, і співа
Жито думку свою.

Шумить жито, співа,
Заохочує жить
Вітерець повіва,
Жито хилить, п'янить...
Жито шепче мені,
Як привільно навкруг,
І тремтить вдалині
Й потопа виднокруг...
Гей, простори які.
Любо-мило землі:
Де не глянь – колоски
Та всі в золоті-сріблі.
Де не глянь – колоски
Проти сонця блись – блись..
Лиш ген скраю ліски,
Ніби дим, простяглись...
Лише скраю ліски,
А то все, все жита,
Колоски, колоски,
Тиха думка свята.

Музика

Літературний театр «Вибір»

за романом «Муська»

Ганни Арсенич-Баран

Дійові особи: Муська, Никанор, Басистий.

Ведучий. Муська вийшла з «читалки», коли вже вечір упав на місто давно. А коли її гукнули, навіть спочатку не зрозуміла, що то до неї, але чоловік підійшов ближче і назвав її домашнє ім'я.

Никанор. Ви почули мене, Мусько?

Муська. Добрий вечір.

Никанор. Нам треба поговорити (твердо сказав, ніяких заперечень не могло бути).

Муська. Про що?

Никанор. Про вас, моя люба, про вас.

Муська. Що про мене говорити?

Никанор. Та знайдеться (багатозначно).

Ведучий. Муська розуміла, що їй ніхто не допоможе, навіть якщо вона почне кричати про порятунок, бо хто насмілиться перечити начальникові обласного КДБ, який власною персоною приїхав затримувати якусь студентку. Дівчина попленталася за Никанором, а в її голові пролітали думки, одна чорніша за другу. Ото й усе! Бабуся хотіла вберегти тебе від тіні батьків, відіслала так далеко від дому, відірвала від свого серця дитя наймиліше, а таки не вберегла. Потворні мацаки системи знайдуть тебе й на краю світу. От і знайшли.

Никанор. Я знаю про вас усе.

Муська. А я нічого й не приховую.

Никанор. Не приховуєте? А про своїх батьків ви теж усім розповідаєте?

Муська. Не розповідаю, бо ніхто не розпитує.

Никанор. А жаль, що не розпитує. Бо якби у вашому університеті цікавилися, яких студентів приймають, то знали би, що в них навчається дочка злісних ворогів. Фашистів, у яких руки в крові радянських людей, зарізяк з великої дороги. І нащадок цих бандитів – студентка державного університету. Звісно, ми спитаємо в керівництва, куди воно дивилося, як допустило, що прислужниця фашизму навчається...

Муська (обурливо). Що ви говорите? Яка прислужниця? Якого фашизму? Його ж давно немає.

Никанор. Кого?

Муська. Фашизму. Не можна бути прислужницею того, чого немає.

Никанор. Як немає! А в імперіалістичних країнах, хто підіймає голову?

Муська. Але я не в імперіалістичній країні. Я тут.

Никанор. Але хто твої батьки, ти знаєш?

Муська. Я ніколи їх не бачила.

Никанор. Це нічого не значить. Тебе виховувала бабуся – така ж бандерівка.

Муська. Бабуся – вона лише бабуся. Вона не воювала.

Никанор. Просто ніхто цього не довів.

Муська. А хіба людину можна звинувачувати, якщо не доведена її провина?

Никанор. Які ви всі зараз мудрі!! Які грамотні! А тепер слухай мене.

Маю до тебе пропозицію. Хочу, щоб ти виправдала звання радянської студентки й комсомолки й почала працювати на органи.

Муська. Ні (сказала тихо, але твердо).

Никанор. Що ні? Не працюватимеш?

Муська. Я не маю для цього хисту.

Никанор. А який хист тобі потрібен? Тут ніякого хисту не треба.

Щомісяця приносиш звіт кураторові – ото й уся робота.

Муська. Ні.

Никанор. Ні? Тоді тобі доведеться попроситися зі своїм любим професором Басистим.

Муська. Це ще чому?

Никанор. На старого професора давно скаржаться й доносять. Ми проводили з ним профілактичні розмови, але цього, гадаю, замало. Можна би трохи й запакувати старого, щоб не був таким мудрим.

Муська. Ви мене шантажуєте?

Никанор. І не думав. Ти ще мене погано знаєш.

Муська. Нащо мені вас знати?

Никанор. Гадаю, тобі доведеться пізнати мене дуже близько. Для того, щоб професор і його сім'я не поїхали до білих ведмедів, а твоя бабуся не опинилася в дурдомі, тобі доведеться зробити щось одне із двох: або співпрацювати з органами, або вийти за мене заміж.

Муська. Що?

Никанор. Те, що чуєш. Тобі погано?

Муська. Усе гаразд. Можна, я піду?

Никанор. Нікуди ти не підеш. Поки ми хоч про щось з тобою не домовимося, ти звідси нікуди не підеш. На твою відповідь я чекаю до завтрашнього вечора. Маєш час подумати. А тепер пішли – поїдемо додому.

Муська. Я сама.

Никанор. Як хочеш. Але вже пізно, а професор, напевно, хвилюється, де його ідеальна дівчинка. Читалка вже зачинена.

Муська. Я сама.

Ведучий. Що їй робити? Доносити на когось не могла, але ж цю гру можна тягнути деякий час. Писати у звітах. Що ніхто нічого крамольного не говорив, хвалити викладачів за ідейність і протриматись в університеті, не нашкодивши Басистим і бабусі. Але ж як із цим жити? Як жити з усвідомленням того, що ти сексот. Донощик. Що від тебе чекають помий на людей, які тобі нічим не завинили? Боже, як важко? Мусьці ще ніколи так важко не було.

Другий вихід Муська навіть не розглядала. Вийти заміж за Родімцева – це все одно, що повіситися. Але треба було щось робити. Із цими думками

Муська прийшла додому. Там її чекав засмучений пан Орест, який не знаходив собі місця.

Ведучий. Увечері чорна «Волга» чекала Муську під читалкою. Дівчина сіла й, не привітавшись, сказала:

- Я вийду за вас. Не знаю, навіщо вам це, але я це зроблю. Вона відчинила дверцята й пішла в ніч.

Никанор сидів і дивився їй услід. Він знав, що так і буде. За свій вік бачив багатьох людей. Із Муською вибрав саме таку тактику, бо знав, вона не піде на зраду, навіть найменшу. Пожертвує собою, не зрадить і підлості не зробить. Такими можна керувати, як хочеш. Тактику обрав правильну: хотів мати цю дівчину – матиме... «Не знаю, навіщо вам це...» А він знає, та їй ніколи не скаже. Нехай мучиться думкою, навіщо йому мати її за дружину. Не скаже...

Ведучий. Муська мусила оголосити Басистим, що виходить заміж. Але як маєте зробити? Її ж почнуть розпитувати. А що вона скаже? Що полюбила Родімцева всім серцем? І хто в це повірить?.. Та сказати якось треба. А бабуса... Як їй про це повідомити?! Коли сіли вечеряти, Муська сказала: «Я виходжу заміж». Якби серед хати розірвалася граната, вона б не справила такого ефекту, як Мусьчині слова.

Басистий. Смієшся? Яка тому причина?

Муська. Ніякої причини. Просто йду заміж.

Басистий. Хто твій обранець?

Муська. Родімцев.

Басистий. Хто – хто? Ти справді з глузду з'їхала?

Муська. Із моїм глуздом усе гаразд (твердо і впевнено).

Басистий. То ти покохала тарантула?

Муська. Яке це має значення?

Басистий. Чим він тебе так перелякав? Чим?

Муська. То мій головний біль. Не ваш. Я вирішила, то так і буде.

Басистий. Дівчино, розкажи мені все (тихо).

Муська. Що розказувати? Якщо такий тарантул кличе заміж, то відмовити йому може лише явний убивця себе й своїх рідних.

Басистий. Цим заміжжям ти себе й так убиваєш.

Муська. Знаю. Та для мене є важливіші люди й обставини, ніж я сама.

Басистий. Може, не треба, дитинко?

Муська. Треба, бо інакше я не зможу жити.

Басистий. О Боже! Добрий Боже!

Ведучий. Дівчина сидить і думає про те, що в неї є дорогі їй люди. Найрідніші. Тих, яких її юне, нічим не зіпсоване серце любить понад усе. Вона жертвує заради них собою. Пожертвували ж її батьки своїм життям заради великої мети. Може, думала дівчина, вона врятує не лише своїх рідних. Якщо зуміє пригорнути до себе цього гидкого тарантула, то зможе впливати й на його рішення. Але тільки вона подумала про Никанора, відразу підступала така, що в нутрошах аж усе забушувало...

День весілля був для Муськи чи не найстрашнішим днем у її житті.

РОЗДІЛ 2. ЛІТЕРАТУРНІ ВІКТОРИНИ

Літературна вікторина «Чернігівщина в житті і творчості Т. Г. Шевченка»

Про який населений пункт, йде мова, які події відбулися в житті Тараса Шевченка?

1. Перебуваючи в 1846 році в Седневі, Тарас Шевченко десь наприкінці березня чи на початку квітня виїжджав у сусіднє село, до Миколи Івановича Кейкуатова. В березні 1847 року Т.Г. Шевченко вдруге відвідував це село. Тут він виконував роботу, яку йому замовив М.І. Кейкуатов.

Т.Г. Шевченко відвідував с. Бігач поблизу селища Седнів. Тут він виконав олійний портрет Єлизавети Василівни Кейкуатової, малюнок олівцем «Діти Кейкуатових»; роботи зберігаються в Державному музеї Т.Г. Шевченка НАН України.

2. У цьому повітовому містечку Т.Г. Шевченко перебував у другій половині січня і на початку лютого 1847 року. Тут він мешкав у В.М. Забіли, гостював у родині Василя Михайловича Білозерського та Миколи Даниловича Білозерського. Перебуваючи в містечку, Тарас Шевченко відвідав навколишні поселення.

Містечко Борзна, тут Т.Г. Шевченко написав портрет В.М. Забіли, його сестри Надії Миколаївни, а також портрети членів родини Д.М. Білозерського. Відвідав хутори Кукуріківщина, у якому жив В.М. Забіла, та Сороки, де жила родина Сребдольських.

3. У це село, що розкинулося на правому березі річки Удай, Тарас Шевченко прибув улітку 1845 року за спеціальним завданням Київської археографічної комісії. Він мав замалювати архітектурні пам'ятники.

Село Густиня; тут знаходиться стародавній Густинський монастир, збудований у 1674 році. Тарас Шевченко в повісті «Музыкант» пише: «Я, извольте видеть, по поручению Киевской археографической комиссии, посетил эти полуразвалины и ...узнал, что монастырь воздвигнут... в 1664 году... (правильно – 1674 р.).

Узнавши все это и нарисовавши, как умел, главные или святые ворота, да церковь о пяти главах, Петра и Павла, да еще трапезную и церковь, где погребен вечной памяти достойный князь Николай Григорьевич Репнин.

4. Про це село Тарас Шевченко згадує в повісті «Музыкант»; правда, не називає імені господаря, а лише натякає на його ім'я, називаючи його одним «із потомків славного прилуцького полковника».

Село Дігтярі Тарас Шевченко відвідав у травні 1845 року; тут він міг бачити вистави вертепу, слухати оркестр П.Галагана; можливо Т.Г. Шевченко тут зробив і деякі малюнки (про це згадує Л. Жемчужников; у власниці с. Дегтярі зберігався альбом з малюнками В. Штернберга і Т. Шевченка.

5. Парк займав площу 680 гектарів. На його території – двохповерховий білокам'яний палац, архітектурний пам'ятник XVIII ст. Біля палацу альтанка, у якій М. Глінка написав оперу «Руслан і Людмила». Тарас Шевченко захоплювався чарівною красою парку, любив відпочивати під величезним дубом.

Село Качанівка; у кінці квітня 1843 року поет приїхав до Качанівки і привіз свою картину «Катерина». Вдруге відвідав село десть на початку лютого 1844 року і завіз на замовлення Тарновського копію портрета М.Г. Репніна. Можливо Тарас Шевченко побував у Качанівці і в 1845 році. 21 серпня 1859 року Т.Г.Шевченко знову в Качанівці. Син В.В. Тарновського, власника маєтку, попросив йому на пам'ять посадити молодий дубок. Тарас Шевченко виконав прохання молодого Тарновського.

В альбомі Тарновських поет написав:

« І стежечка, де ти ходила,
Колючим терном поросла.

1859 года, 21 августа. В Качановке».

6. Приятелька Тараса Шевченка Варвара Репніна в листі до Г.І. Псіол від 20 січня 1844 року повідомляла, що Т. Шевченко «отправился к своим неизменным Яковам...»

Село Линовиця; тут Тарас Шевченко гостював у родині де Бальменів. Подружився він із Яковом Петровичем де Бальменом. У 1844 році Яків де Бальмен розпочинає переписувати «Кобзар» латинськими літерами й ілюструвати книгу. До цієї

роботи був залучений і родич Якова де Бальмена художник М.Башилов. Закінчену роботу переслали до Одеси в липні 1844 року. На збереження Віктору Закревському. До «Кобзаря» ввійшли твори Тараса Шевченка: «Думи мої, думи мої», «Перебендя», «Катерина», «Тополя», «Нащо мені чорні брови», «До Основ'яненка», «Іван Підкова», «Тарасова ніч», «Гайдамаки», «Гамалія».

Цей «Кобзар» фігурував у справі Кирило-Мефодіївського товариства.

7. У лютому 1846 року Тарас Шевченко отримав завдання від Київської Археографічної комісії і виїхав на Чернігівщину. Його запросили Катериничі відвідати їхнє село. Поет прожив не менше 2-3 тижнів. У той час село було поділене на козаків, казенних, що належали Києво-Печерській лаврі, і кріпаків Катериничів.

Село Марківці; тут Тарас Шевченко виконав аквареллю вісім портретів; збереглося лише чотири: М.Ф. Катеринич (поміщиця), О.А. Катеринич (молодший син), І.А. Катеринич (середній син), Т.П. Катеринич (невістка). Портрети зберігаються в Київському державному музеї Т.Г.Шевченка.

8. Це місто Тарас Шевченко вперше відвідав у 1843 році, удруге в лютому 1846 року, коли їхав з Полтавщини до Чернігова, супроводжував його Олександр Афанасьєв-Чужбинський. Обидва вони мешкали в одній кімнаті в міському готелі. До них часто приходили місцеві жителі.

Місто Ніжин Тарас Шевченко згадує в повісті «Музикант», у листі до Варфоломія Шевченка. Студенти Ніжинського ліцею князя Безбородька відвідували Тараса Шевченка, також він побував у ліцеї.

У альбомі М.Гербея поет записав рядки із вірша «Гоголю»:

За думою дума роєм вилітає,
Одна давить серце, друга роздирає,
А третя тихо, тихесенько плаче
У самому серці, може, й Бог не бачить.

9. У цьому селі відбулася урочиста подія в житті П.О.Куліша і О.М.Білозерської. Тарас Григорович Шевченко також був при одній. Пантелеймон Куліш свідчив, що найдорожчим гостем був Т.Шевченко, котрого «всі полюбили за його простодушний характер, за його розум і пісні, які він співав чудово».

Село Оленівка. Тут, у Вознесенській церкві, 22 січня 1847 року Тарас Шевченко держав вінець під час вінчання Пантелеймона Куліша і Олександри Білозерської. Весілля тривало декілька днів на хуторі Мотронівка, поздоровляючи молоду, сказав: «Чи ти царівна, чи королева?» П.Куліш відповів: «На чужий коровай очей не поривай да собі дбай!».

10. Старовинне містечко, що розкинулося на берегах річки Удай Тарас Шевченко відвідував декілька разів: у 1845, 1846, 1855 роках. Про це містечко і його мешканців Т.Шевченко пише в повісті «Музикант».

Місто Прилуки. Тут Тарас Шевченко познайомився з Іллею Бодянським, побачив багато архітектурних пам'ятників. У повісті «Музикант» Тарас Шевченко писав «я уселся на своей мизерии, т.е. чемодане, и принялся рисовать прекрасно освещенную вечерним солнцем каменную церковь довольно неуклюжей, но оригинальной архитектуры, построенную полковником прилуцким Игнатом Галаганом...».

11. Це містечко Тарас Шевченко відвідував у 1846 році (на початку року та в середині березня), у березні та на початку квітня 1847 року він знову побував тут. Йому подобались місцеві краєвиди, високі могили, мальовнича річка. Лизогуби мали чудовий парк, у якому любив бувати поет, зупиняючись біля старої липи.

Це – містечко Седнів; тут Тарас Шевченко перебував у маєтку Лизогубів, Іллі та Андрія. У Седневі Т.Шевченко написав три краєвиди: «В Седневі», «Чумаки серед могил», «Коло Седнева», портрети Іллі Івановича (олія) та Андрія Івановича (олівець). На музичних вечорах Ілля Іванович грав на фортепіано, а Тарас Григорович виконував українські народні пісні, «вполне сохраняя характер народной, глубоко чувствовал, что пел» (Л.Жемчужников). У Седневі поет написав поему «Відьма» («Осика»), готував поезії до нового видання «Кобзаря» і написав передмову. 4 квітня 1847 року Тарас Шевченко виїхав із Седнева, а 5 квітня його на в'їзді в Київ арештували.

12. Про перебування Тараса Шевченка в цьому селі є згадка в повісті «Музикант». Він описує панський маєток, широку алею, що простягалася до палацу, будинок, із залу якого можна вийти на уставлену квітами терасу, зелену леваду, що переходила в сад – ліс.

Село Сокиринці Тарас Шевченко відвідував у 1845 році, коли повертався в Ромни. Із власником маєтку Т. Шевченко був знайомий ще з Петербургу, подарував Г. Галагану з дарчим написом поему «Тризна». Свої враження від перебування в Сокиринцях поет відбив у повісті «Музикант» і в листі до Г. Галагана.

13. Це місто, що розкинулося на правому березі Десни, Т.Г. Шевченко відвідав у лютому – квітні 1846 року та ще в березні й квітні 1847 року. Про місто він згадує в «Щоденнику» та повісті «Капитанша».

У місто Чернігів поет приїхав у лютому 1846 року і разом із своїм супутником О. Афанасьєвим-Чужбинським оселився в готелі «Царьград». У місті Т. Шевченко оглядав найважливіші пам'ятники архітектури, перемалював їх і збирав про них історичні довідки. Збереглися записи Тараса Шевченка про цитадель, Чорну гору, Спаський, Борисоглібський і Успенський собори. З малюнків залишилися: «Потір із села Мохнатин», «Трапезна чаша Густинського монастиря», «Енкалпідон». Ці речі знаходилися в ризниці Троїцького монастиря.

Примітка. Використано путівник «Шляхами Великого Кобзаря», підготовлений науковими працівниками Державного музею Т.Г.Шевченка.

Літературні вікторини за творчістю М. Коцюбинського

1. З якого твору пейзажний малюнок?

- Мої дні течуть тепер серед степу, серед долини, наливої зеленим хлібом. Безконечні стежки, скриті, інтимні, наче для самих близьких, водять мене по нивах, а ниви котять та й котять зелені хвилі і хлюпають ними аж в краї неба. Я тепер маю окремий світ, він наче перлова скойка: стулились краями дві половини — одна зелена, друга блакитна — й замкнули в собі сонце, немов Перлину (*«Intermezzo»*).

- Коли лежиш у полі лицем до неба і вслухаєшся в многоголосу тишу полів, то помічаєш, що в ній щось є не земне, а небесне. Щось наче свердлить там небо, наче струже метал, а вниз спадають тільки дрібні, просіяні згуки. Ниви шумлять навколо і заважають. Жену від себе голоси поля, і тоді на мене, як дощ, спадають небесні. Тоді пізнаю. Се жайворонки. Се вони, невидимі, кидають з неба на поле свою свердлячу пісню. Дзвінку, металеву й капризну, так що вухо ловить і не може зловити її переливів (*«Intermezzo»*).

- Сонце починало пекти, і кам'яниста доріжка мулила ноги. Тепер вже хати попадалися рідше. Черемош простягся в долині, як срібна нитка, і шум його сюди не доходив. Ліси уступали місце гірським сіножатям, м'яким і повним. Іван брів серед них, як по озерах квіток, нагинаючись часом, щоб закосичить кресаню жмутком червоної герані або блідим вінком невістульки (*«Тіні забутих предків»*).

- Високі верби шуміли над ровом, і небо між ними синіло, наче емаль. Перескочив окіп, скупавшись у материнці і полинях, і знов опинився на стежці. По однім боці хвилювалося жито, по другім — жовтіла глиняна круча, з чубком червоних маків. Як гарно! (*«Коні не винні»*).

2. Про кого йде мова?

- Він йшов тепер прудко, сильно вимахуючи ціпком, мов усю силу свою молодечу вкладав і в ту ходу, і в рухи, а думки одна за одною, як на крилах, летіли все наперед. Не так думки, як уява. Уявляється йому Дунай, широкий-широкий... За Дунаєм — Січ. (*Остап, «Дорогою ціною»*).

- Був то молодий, безвусий парубок, міцно збудований, у високій сивій кучмі, короткій чугайнці і з довгим ціпком. Остапові було чудно, що парубок немов осміхався, але коли той наблизився і привітався до нього, Остап із несподіванки скрикнув. (*Соломія, «Дорогою ціною»*).

- Сидячи на землі, поруч з Іваном, вона обіймала свої коліна і потиху гойдалася в такт. Її круглі литки, опалені сонцем і од колін голі до червоних онучів, чорніли під полою сорочки, а повні губи мило ламались, коли вона починала. (*Марічка, «Тіні забутих предків»*).

**3. З якого поетичного твору рядки, хто автор?
(Поезії про М. Коцюбинського)**

На гору я на Болдину поглянув,
Де пам'ятник піднявся із землі,
... і постає у пам'яті "Morgana",
І бачу я Маланку у селі.

(О. Ющенко. «Чернігів»)

В тугому комірці, з тяжким портфелем,
Охайний, чепурний і мовчазний,
Він перебув тут вік свій нелегкий
Над статистичним ділом невеселим.

(М. Рильський. «Чернігівські сонети»)

Шумить край вікна густовіта смерека,
Яку посадив він на щастя давно.
Здається й господар десь тут недалеко,
І хочеться глянути в сад крізь вікно.

(К. Журба. «У музеї М.М. Коцюбинського»)

Такий допитливий, проворний,
Гуляв він тут із Гнатюком ...
Згадавши предків світлі тіні,
Сліди оставив немалі –
Як подарунок Україні
Від Прикарпатської землі.

(М. Тарновський. «На вершинах»)

Ти з нами будеш вічно жити, жити,
Як сяйво сонця, як вечірній спів,
Ти так любив землі свої квіти
І так, як квіти, ти людей любив.

(В. Сосюра. «Пам'яті М. Коцюбинського»)

Літературні вікторини за творчістю Лесі Українки

I. Назвати твір, з якого уривок:

1. Стояла я і слухала весну,
Весна мені багато говорила...

(Стояла я і слухала весну)

2. Хотіла б я піснею стати
У сюю хвилину ясну...

(Хотіла б я піснею стати)

3. Була весна весела, щедра, мила,
Промінням грала, сипала квітки...

(Давня весна)

4. Гетьте, думи, ви хмари осінні!
Тож тепера весна золота!..

(Contra spem spero!)

5. Слово, чому ти не твердая криця,
Що серед бою так ясно іскриться?..

(Слово, чому ти не твердая криця)

6. В час гарячий полудений
Виглядаю у віконце...

(Тиша морська)

7. Мріє, не зрадь! Я так довго до тебе тужила,
Стільки безрадісних днів, стільки безсонних ночей.

(Мріє, не зрадь...)

8. У дитячі люби роки,
Коли так душа бажала...

(Мрії)

9. Як дитиною, бувало,
Упаду, собі на лихо...

(Як дитиною, бувало)

10. Може б, хто послухав?
Ой послухайте, панове!

(Давня казка)

II. З якого твору пейзажний малюнок?

1. Співи стихли, потім хутко
Налетіла літня нічка,

Дерева шуміли з вітром,
Гомоніла бистра річка.

(Давня казка)

2. Прилинув вітер, і в тісній хатині
Він про весняну волю заспівав,
А з ним прилинули пісні пташині,
І любий гай свій відгук з ним прислав.

(Давня весна)

3. Тиша в морі... ледве-ледве
Колихає море хвилі;
Не колишуться од вітру
На човнах вітрила білі.

(Тиша морська)

4. Тихі, ніжні зорі
спадали з неба – білі, непрозорі -
і клалися в намети... Біло, чисто
попід наметами. Ясне намисто
з кришталю грає і ряхтить усюди...

(Лісова пісня)

5. Дуби поважні надто. Дика рожа
задирлива, так само й глід, і терен.
А ясень, клен і явір – гордовиті.
Калина так хизується красою,
що байдуже їй до всього на світі.

(Лісова пісня)

6. Потім ми заглянем до Зорі в віконце,
зірка – пряха вділить срібне волоконце,
будем гаптувати оксамитову тінь.
Потім на світанні, як біляві хмари
стануть покрай неба, мов ясні отари,
що холодну воду п'ють на тихім броді.

(Лісова пісня)

7. Що в тому краю сонце не сідає,
місяць не погасає,
а ясні зорі по полю ходять,
таночки водять.

(Лісова пісня)

8. Мак мій жаром червонів,
а тепер він почорнів,
наче крівця пролилася,
в борозенці запеклася...

(Лісова пісня)

9. ...Яке тут свято!
Вдяг ясень – князь кирею золоту,

а дика рожа буйнії корали.
Невинна біль змінилась в гордий пурпур
на тій калині, що тебе квітчала,
де соловей співав пісні весільні.
Стара верба, смутна береза навіть
у златоглави й карамзин вбрались
на свято осені.

(Лісова пісня)

10. Вже й сон – трава перецвітати стала.
от - от зозулька маслечко сколотить,
в червоні черевички убереться
і людям одмірятиме життя.
Вже з вирію поприлітали гості.
Он жовтими пушинками вже плавають
на чистім плесі каченята дикі

(Лісова пісня)

III. Про кого йде мова? Із якого твору?

1. З гір на долину
біжу, стрибаю, рину!
Місточки збиваю,
всі гребельки зриваю,
всі гатки, всі запруди,
Що загатили люди, –
бо весняна вода
як воля молода!..

(Той, що греблі рве, «Лісова пісня»)

2. Нас матуся положила
і м'якенько постелила,
бо на ріння, на каміння
настелила баговиння
і лататтям покривала,
і тихенько заспівала:
“Люлі-люлі-люлята,
засніть, мої малята!”

(Потерчата, «Лісова пісня»)

3. Я марила всю ніченьку
про тебе, мій паниченьку!
Ронила сльози дрібнії,
збирала в кінви срібнії,

без любої розмовоньки
сповнила вщерть коновоньки...

(Русалка, «Лісова пісня»)

4. Нерідний він, хоч водяного роду.
Зрадлива і лукава в нього вдача.
Навесні він нуртує, грає, рве,
зриває з озера вінок розкішний,
що цілий рік викохують русалки,
лякає птицю мудру, сторожку,
вербі-вдовиці корінь підриває...

(Той, що греблі рве, «Лісова пісня»)

5. А мені,
якби не помагав мій друг одвічний,
мій щирий приятель осінній дощик,
прийшлося би згинуть з парою!

(Водяник, «Лісова пісня»)

6. То він на жарт
осикою та терличем лякає.
Люблю старого. Тож якби не він,
давно б уже не стало цього дуба,
що стільки бачив наших рад, і танців,
і лісових великих таємниць.

(Дядько Лев, «Лісова пісня»)

7. Бо він упершу тут. Він здалека,
не з сих лісів, а з тих борів соснових,
де наша баба любить зимувати;
осиротів він з матір'ю – вдовою,
то дядько Лев прийняв обох до себе...

(Лукаш, «Лісова пісня»)

8. ...Що ж, ти зовсім така,
як дівчина... бо ні, хутчій як панна,
бо й руки білі, і сама тоненька,
і якимось так убрана не по-панськи...
А чом же в тебе очі не зелені?

(Мавка, «Лісова пісня»)

9. Линьмо, линьмо в гори! Там твої сестриці,
там гірські русалки, вільні Літавиці,
будуть танцювати коло по травиці,
наче блискавиці...

(Перелесник, «Лісова пісня»)

10. Уже ж мене пошарпано,
всі квітоньки загарбано,
всі квітоньки-зірниченьки

геть вирвано з пшениченьки!
Мак мій жаром червонів,
а тепер він почорнів...

(Русалка Польова, «Лісова пісня»)

11. Та в мене молока вже ніде й діти!
Коб ярмарок хутчій – куплю начиння.
Корова в мене турського заводу, -
ще мій небіжчик десь придбав, - молочна,
і господи яка.

(Килина, «Лісова пісня»)

12. Я поведу тебе в далекий край,
незнаний край, де тихі темні води
спокійно сплять, як мертві, тьм'яні очі,
мовчазні скелі там стоять над ними.

(Той, що в скелі сидить, «Лісова пісня»)

13. А тепер я блукаю,
наче морок по гаю,
низько припадаю, стежечки шукаю
до минулого раю.
Ой уже ж тая стежка
білим снігом припала...

(Доля, «Лісова пісня»)

14. Я обізвуся до них
шелестом тихим вербової гілки,
голосом ніжним тонкої сопілки,
смутними росами з вітів моїх.

(Мавка, «Лісова пісня»)

IV. Кому належать слова?

1. Добре я бачу
твою ледачу вдачу,
та я тобі пробачу,
бо я тебе люблю!

(Русалка, «Лісова пісня»)

2. Тоді я в морі, діду,
Мене на поміч кличе Океан,
Щоб не спило і в нього часу сонце.
Як цар морський покличе – треба слухать.
На те є служба, - сам, здоровий, знаєш.

(«Той, що греблі рве», «Лісова пісня»)

3. Чудна ти, дочко! Я ж про тебе дбаю,
Тож він тебе занапастив би тільки,

потяг би по колючому ложиську
струмочка лісового, біле тіло
понівечив та й кинув би самотню
десь на безвідді!

(Водяник, «Лісова пісня»)

4. Та вже бався, бався,
на те Бог свято дав. А завтра прийдем,
то будем хижу ставити. Вже час
до ліса бидло виганяти. Бачиш,
вже онде є трава помежи рястом.

(Лев, «Лісова пісня»)

5. Бо він уперше тут. Він здалека,
не з сих лісів, а з тих борів соснових,
де наша баба любить зимувати;
осиротів він з матір'ю-вдовою,
то дядько Лев прийняв обох до себе.

(Лісовик, «Лісова пісня»)

6. Який – бо ти, дідусю, став суровий!
Се ти мене отак держати будеш,
Як Водяник Русалку

(Мавка, «Лісова пісня»)

7. А чом же в тебе очі не зелені?
Та ні, тепер зелені... а були,
Як небо, сині... О! Тепер вже сиві,
як тая хмара... ні, здається, чорні,
чи, може, карі... ти така дивна!

(Лукаш, «Лісова пісня»)

8. Щоб тобі здобути лісову корону,
ми Змію – царицю скинемо із трону
і дамо крем'яні гори в оборону!
Будь моя кохана!

(Перелесник, «Лісова пісня»)

9. Не треба, кажеш? То не треба, милий!
Не треба, любий! Я не буду, щастя,
не буду прислухатися, хороший!
Я буду пестити, моє кохання!

(Мавка, «Лісова пісня»)

10. Отак що іншого. Ну, я піду –
управлюся тим часом з дробиною.
Хотіла я піти до конопель,
та тут іще не скінчена робота,
а ти до неї щось не вельми...

(Мати, «Лісова пісня»)

11. Глянь, моя сестро, ще хвиля гуляє
з краю до краю.
Дай нам зажити веселого раю,
поки ще літечко сяє,
поки ще житечко не полягло, -
ще ж неминуче до нас не прийшло!

(Русалка Польова, «Лісова пісня»)

12. Та в мене молока вже ніде й діти!
Коб ярмарок хутчій – куплю начиння.
Корова в мене турського заводу, -
ще мій небіжчик десь придбав, - молочна,
і Господи яка!

(Кирина, «Лісова пісня»)

13. Хліб добрий, дівонько, а не людина.
Але, щоправда, я таки вподобав
породу вашу лісову. Як буду вмирати,
то прийду, як звір, до ліса, -
отут під дубом хай і поховають...

(Лев, «Лісова пісня»)

14. Я не кохала? Ні, то ти забула,
яке повинно бути кохання справжнє!
Кохання – як вода, - плавке та бистре,
рве, грає, пестить, затягає й топить.
Де пал – воно кипить, а стріне холод –
стає мов камінь. От моє кохання!

(Русалка, «Лісова пісня»)

15. Не бійся, не до тебе. Хтів я
одвідати Русалоньку, що в житі,
та бачу, вже вона заснула. Шкода...
А ти змарніла щось.

(Перелесник, «Лісова пісня»)

16. Я поведу тебе в далекий край,
незнаний край, де тихі, темні води
спокійно сплять, як мертві, тьмяні очі,
мовчазні скелі там стоять над ними
німими свідками подій, що вмерли
(«Той, що в скалі сидить», «Лісова пісня»)

17. Жаль не пристав мені, а все ж я мушу
признатися – таки старого шкода,
бо він умів тримати з нами згоду.
Було і цапа чорного держить
при конях, щоб я мав на чому їздить.
(Куц, «Лісова пісня»)

18. А хто ж велів
до мене засилатися? Таж мали
отут якусь задрипанку, - було вам
прийняти та прибрати хорошенько,
от і була б невісточка до мислі!
(Килина, «Лісова пісня»)

19. І що ж – гадаєш, ні? Таки й була б!
Дурний Лукаш, що проміняв на тебе;
бо то було таке покірне, добре,
хоч прикладай до рани... Узиваєш
її задрипанкою, а сама
її зелену сукню перешила
та й досі соваєш – немає встиду!
(Мати, «Лісова пісня»)

20. Ой колись я навесні
тут по гаю ходила,
по стежках на признаку
дивоцвіти садила.
Ти стоптав дивоцвіти
без ваги попід ноги...
(Доля, «Лісова пісня»)

Літературні вікторини за творчістю П. Куліша

Вікторина 1 Про кого йде мова? (за романом «Чорна рада» П.О. Куліша)

1. Був собі дідусь такий мізерний, мов зараз тільки з неволі випущений: невеличкий, похилий, очі йому позападали і наче до чого придивляються, а губи якось покривились, що ти б казав – він зроду не сміявся. У синьому жупанкові, у старих полотняних шароварах, та й те на ньому було мов позичене. (*Василь Невольник*).

2. Аж ось увійшла до гостей ..., молодиця свіжа й повновида, пряма, як тополя, – замолоду була дуже хороша. Підійшла до Шрама під благословеніє. Він її поблагословив, да, як пані була гожа, і вони ж таки давні приятелі, то ще хотів і попросту з нею привітатись. (*Череваниха*).

3. А вона ж то стояла, підійшовши під благословеніє, хороша да прехороша! І ще трошки засоромилась перед поважним гостем, то й очиці опустила в землю, а на виду аж сіяє. На диво була в Череваня дочка, да й годі. Тим-то Петро, як побачив, то й умер, дармо що видав доволі світу! (*Леся*).

4. Первий запорожець був здоровенний козарлюга. Пика широка, засмалена на сонці; сам опасистий; довга, густа чуприна, піднявшись перше вгору, спадала за вухо, як кінська грива; уся довгі, униз позакручувані, аж на жупан ізвисали; очі так і грають, а чорні густії брови аж геть піднялись над тими очима, і – враг його знає – глянеш раз: здається супиться; глянеш удруге: моргне довгим вусом так, наче зараз так і підніме тебе на сміх. (*Кирило Тур*).

5. Другий був молодий, високий козак, тільки щось азіатське; зараз і видно, що не нашого поля ягода, бо до Січі сходились бурлаки з усього світу: прийде турок – і турка приймають; прийде німець – і німець буде запорожцем, аби перехрестивсь да сказав «Вірую во Христа Ісуса; рад воювати за віру християнську». (*Богдан Чорномор*).

6. «Був воїн уроди, возраста і красоти зіло дивної» (пишуть у літописах); був високий, огрядний собі пан, кругловидий, русявий; голова в кучерях, як у золотому вінку; очі ясні, веселі, як зорі; і вже чи ступить, чи заговорить, то справді по-гетьманськи. Так куди вже із ним міряться Петрові! (*Сомко*).

7. У дверях з будинку показалаь господиня. Ще була молода і хороша, тільки бліднолика пані. Зараз було видно, що се не нашого пера пташка. Не та в неї хода, не та й постать, да й українська одежа якось їй не припадала. А гарна, чорнобрива була пані. (*Княгиня*).

8. Ось як увійшов до світлиці батько ..., старий, довговусий дідуган, зі своїм чурою. У простих сімрягах, а сорочки чорні, як сопуха. Да господареві, мабуть, на сей час було байдуже, що не одягнені гості: забувши і своє панство, зустрів батька ... з таким привітанням, мов той у найдорожчих кармазинах. *(Пугач)*.

9. Коли ж гляне – іде супротив нього од хати середнього віку чоловік, у козацькому жупані, а його під руку веде молода, чорнява дівка. А чоловікові тому, мабуть, і не треба чужої підмоги; однімає од неї руку да й каже:

– Та ну, Настусю, к нечистій матері! Що ти мене ведеш, мов п'яницю з шинку? Я сьогодні хочу пограти конем по полю, а ти мене водиш, наче дитину. Геть, кажу, оступись! *(Кирило Тур)*.

10. Він думав, що сей пройдисвіт ізробивсь тепер таким паном, що й через губу не плюне, думав, що весь у золоті да в блаватасі; аж де тобі! Чоловічок сей був у короткій старенькій свитині, у полотняних штанях, чоботи шкапові попротоптувані – і пучки видно. Хіба по шаблі можна б догадуватися, що воно щось не просте: шабля аж горіла од золота; да й та на йому була мов чужа. І постать, і врода в його була зовсім не гетьманська. Так наче собі чоловік простенький, тихенький. Ніхто, дивлячись на нього, не подумав би, що в сій голові вертиться що-небудь, окрім думки про смачний шматок хліба да затишну хату. *(Брюховецький)*.

11. – Бачимо, бачимо, вразький сину, – дармо, що ти гетьман, – до чого ми в тебе дожилися! Убрав єси нас у шори, як сам схотів! Вивезли ми тебе на своїх старих плечах у гетьмани, а тепер ти вже без нас думаєш Україною орудувати! Недовго ж поорудуєш! Я тобі кажу, що недовго! Коли взявсь брехати по-собачи, то й пропадеш, як собака! Я тобі кажу, що пропадеш, як собака! *(Брюховецький)*.

12. Дозволив гетьман позвати перед себе. Увійшло якесь опудало. На голову насунув кобеняк, тільки очі видно, а сам у широкій семрязі; на спині чималий горб. Брюховецький сам не знав чого злякався; так уже грішна душа його тривожилась. *(Кирило Тур)*.

13. Одним залізом за поперек його взято і до стіни ланцюгом приковано, а другі кайдани на ногах замкнуті. У старій подраній сірячині, без пояса і без сап'янців. Усе харцизяки поздирали, як узяли до в'язення; тільки вишиваної сріблом да золотом сорочки посовістились ізнімати. Вишивала ту сорочку небога Леся; і по ковніру, і по пазусі, і по ляхівках широких рукавів повиписовала голубонька сріблом, золотом і блакитним шовком усякі квітки й мережки. *(Сомко)*.

14. Темний він був на очі, а ходив без проводиря, у латаній свитині і без чобіт, а грошей носив повні кишені. Що ж робив із тими грішми? Викупив невільників із неволі. Іще ж до того знав лічити усякі болісті і замовляти усякі рани. Може він помагав своїми молитвами над недужими, а може і своїми піснями, бо в його піснях лилась, як чари, що слухає чоловік і не наслухається. За теєто, за все поважали його козаки, як батька: і хоч би

попросив у кого останню свитину з плечей на викуп невільника, то й йому оддав усякий. *(Кобзар)*.

15. Чи той се ..., що переплив Случ під кулями? Їй-богу, я й досі дивуюсь, що таке молоде та таке сміле! Пробравсь у лядський табір, убив Хорунжого й корогв його приніс до гетьмана. Що ж би тепер воно зробило! *(Петро)*.

Вікторина 2

З якого твору пейзажний малюнок?

(за творами П.О. Куліша)

1. Було вже надвечір. Сонце світило стиха, без жару; і любо було поглянути, як воно розливалось по зелених вітах, по суковатих, мохнатих дубах і по молодій травиці. Пташки співали і свистали усюди по гаю так голосно да гарно, що все кругом неначе усміхалось. А подорожні були якось сумні. Ніхто б не сказав, що вони їдуть у гості до веселого пана Череваня. *(Чорна рада)*.

2. Рідко, може, єсть на Україні добра людина, щоб ізжила вік, да не була ні разу в Києві. А вже хто був, то знає Братство на Подолі, знає ту високу з дзигарками дзвіницю, муровану кругом ограду, ту п'ятиголову, пишно, з переднього лиця, розмальовану церкву, тії високі кам'яниці по боках. От же років за двісті назад, тоді, як отой-то Шрам був у Києві, все те було інше. Тоді ще стояла дерев'яна церква гетьмана Петра Сагайдачного, і ограда, і дзвіниця, і всі братські школи, усе те було дерев'яне. Усередині в монастиреві стояв тоді густий старосвітський сад. *(Чорна рада)*.

3. Кругом по гаю щебечуть солов'ї, аж луна розлягається; деколи й пугач скаже своє сумне «пугу!». Козацьке сонце високо підбилося угору; зорі вкрили все небо, як ризу.

Не німе було козакові те небо, і місяць, і зорі: чи погляне на місяць, на його плями, чи погляне на зорі, то й серце, і думка його розжевріє, як од Божого слова. *(Чорна рада)*.

4. От уже й луг перед ними. І сюди зелено, і туди зелено. Було-бо се саме навесні, як ще трава, свіжа да молода, тільки що вкриє землю. Скільки вгорі синього неба, стільки внизу зеленого луку. І так, як ясна зоря вночі покотиться, палаючи, по небу, так тая Оріся проїжджала широким лугом з своїми дівчатами. *(Оріся)*.

5. Аж ось — шумить, реве Трубайло за левадами. Як розступиться дерево, а сонце як заблищить саме в тім місці, де вода рине через каміння, то ти б сказав, що то не вода, а саме чисте скло, самий дорогий кришталь рине з гори і б'ється на дрібні склянки об каміння.

Над річкою Трубайлом стоїть висока круча. Вся обросла кучерявим в'язом, а коріння повисло над самою річкою. Дикий хміль почіплявся за те

коріння і колишеться кудлатими жмутками. А внизу вода рине да рине! Оце ж тая й Турова Круча. *(Орися)*.

6. Як ізійшла вечірня зіронька та, повечерявши, старі люде спать повкладались, сільська молодіж почала через широкий став перегукуватись. Солов'ї з обох боків ставу по вербах висвистували; озвалася вода стома голосами. Зорі наче потонули в ставу і поуз берег тремтіли, розпливались іскорками та й знов у глибину поринали і тихо в глибині сяли, ти б сказав, розмовляли з небесними зорями. Ізійшлися докупи паробки з дівчатами, почали своє кохання у піснях виспівувати. *(Дівоче серце)*.

7. Гарні в нас у хуторі Белебні стави і діброви понад ставами, та ніколи я ними так не втішався, як у степу гаєм зеленим понад річкою Ворсклою.

Сонце зайшло за степову рівняву і вдарило по високих верхів'ях дубових червоним світом, а по степу пішла здорова, люба прохолода. Волики бовваніють по стерні, а в гаю луна одкликається на Кирилову пісню. *(Листи з хутора)*.

8. День був тихий, погожий. Почало вечоріти. Се найкраща пора в степу. Дививсь я, дививсь на ясне небо, лежачи догори на своїм васазі, та й заснув. І добре ж мені заснулось, коли незчувсь, як з воза скотився! Упав – сплю собі на шляху. Коли ж прокинувся: де це я? небо надо мною зоряве; збоку світить молодик; трава росяна над шляхом поблискує ... Кругом темно і тихо. Дивуюсь я, що це зо мною! Аж ось-чую: гомонять двоє; ідуть шляхом, підходять до мене: а я лежу, дивлюсь, що вони за люде? Бачу, що чумаки з батогами. *(Листи з хутора)*.

Літературна вікторина за творчістю П. Тичини

Назвати твір, з якого наведено уривок

1. І стежив я, і я веснів:

Акордились планети.

Навік я взнав, що Ти не Гнів, —

Лиш Сонячні Кларнети.

(Не Зевс, не Пан...)

2. Я йду, іду —

Зворушений.

Когось все жду —

Співаючи.

Співаючи-кохаючи

Під тихий шепіт трав

голублячий.

(Гаї шумлять...)

3. Буде бій

Вогневий!

Сміх буде, плач буде

Перламутровий...

(Арфами, арфами)

4. Враз сердечним теплим сяєвом

Щось їй бризнуло з очей...

Сизокрилою голубкою

На моїх вона вустах!

(Десь надходила весна...)

5. А я тут, в саду, на лавці,

Де квітки-ласкавці...

Що скажу їм? — все помітно:

Яблуновоцвітно.

(Не дивися так привітно)

6. Самотна ти, самотний я.

(Весна! — світанок! — вишня!)

Обсипалась душа твоя —

(Вранішня вишня...)

(З кохання плакав я, ридав)

7. Повітря — мов прив'ялий трунок.
Це рання осінь шле цілунок
Такий чудовий та сумний.

*(Квітчастий луг і дощик
золотий)*

8. Соняшники горять...
- сама як струна —
Метеликів дуєти...
- а на лапках мед...

(Співає стежка)

9. Гей, рубали ворогів
Та по всіх фронтах!
З криком сів на груди ворон,
Чорний ворон - птах.

(Як упав же він...)

10. - Та хіба ми, нещасні та стомлені, знаєм?
Он вітри там женуться, кричать: "Ей ви, кралі!
Почекайте, бо ми вас кохаєм".

(Розкажи, розкажи мені, поле...)

11. Струмок серед гаю як стрічечка.
На квітці метелик, мов свічечка.
Хвилюють, маюють, квітують поля
Добридень тобі, Україно моя!

(Блакить мою душу обвіяла)

12. Ніч зірки посвітила.
Шепчуть вітру квітки: гей, в танок!
Повінчайся з туманами ночі.
Тихо так опівночі.

(Десь на дні мого серця)

Літературні вікторини за творчістю О.П. Довженка

Вікторина 1 Про кого йде мова? (За повістю «Зачарована Десна»)

1. – Нічого у світі так я не люблю, як саджати що-небудь у землю, щоб проізошло. Коли вілізає саме з землі всяка рослиночка, ото мені радість.

(Мати)

2. Він був наш добрий дух луку і риби. Гриби й ягоди збирав він у лісі краще за нас усіх і розмовляв з кінями, з телятами, травами, з старою грушею і дубом – з усім живим, що росло і рухалось навколо.

А коли ми ото часом наловимо волоком чи топчійкою риби і принесемо до куреня, він, усміхаючись, докірливо хитав головою і промовляв з почуттям тонкого жалю і примиренності з бігом часу:

– А-а, хіба це риба! Казна-що, не риба!

(Дід)

3. Вона проклинала все, що попадалось їй на очі, – свиней, курей, поросят, щоб не скутикали. Пірата, щоб не гавкав і не гидив, дітей, сусідів. Кота вона проклинала щодня по два-три рази так, що він трохи згодом був якось захворів і здох десь у тютюні.

Вона була малесенька й така прудка, і очі мала такі видющі й гострі, що сховатись од неї не могло ніщо у світі.

(Баба)

4. А в малині лежав повержений з небес маленький ангел і плакав без сліз. З безхмарного блакитного неба якось несподівано упав він на землю і поламав свої тоненькі крила коло моркви. Це був я. причаївшись у малині за смородиною, я слухав бабиних молитов, як заворожений. Я боявся поворухнути пальцем, щоб часом мати божа не побачила з неба, що я тут, у малині. Навіть Пірат, і той дивився з-під смородини на бабу з переляком.

(Сашко)

5. Все моє життя він ходив повз нашу хату з цілим снопом довгих вудок і так гунав чобітьми, що ми прокидалися вночі, як од грому, коли він повертався часом з рибалки. У нього були великі чоботи і такі важкі ноги, що, здавалося під ними вгиналася земля. І ходив він трохи ніби присідаючи, як на сіні чи на ступі. Борода в нього була, як і в нашого діда, зовсім уже сива.

(Захарко)

6. Але більше за все на світі любив я музику. Коли б спитав мене хто-небудь, яку я музику любив у ранньому дитинстві, який інструмент, яких музик, я б сказав, що більш за все я любив слухати клепання коси. Коли тихого вечора десь перед Петром і Павлом, починав наш батько клепати косу під хатою в саду, ото й була для мене найчарівніша музика.

(Сашико)

7. Голова в нього була темноволоса, велика і великі розумні сірі очі, тільки в очах чомусь завжди було повно смутку: тяжкі кайдани неписьменності й несвободи. Весь в полоні у сумного і весь в той же час з якоюсь внутрішньою високою культурою думок і почуттів.

Скільки він землі виорав, скільки хліба накосив! Як вправно робив, який був дужий і чистий.

(Батько)

8. Він знав прикмети до всіх природних явищ і особливо вірив у мишей. Про повідь він довідався наперед, ще аж зимою. Коли на хрещення мишва почала тікати з клуні й комори по снігу, наш хитрий дядечко зразу догадався, що весною буде біда. І як не сміялися тоді з нього дурні необачні кутчани, він мовчки розібрав на сінях стріху, зробив на даху кошару, побудував східці, наносив повне горище сіна і збіжжя. І ось, коли село замість: «Христос воскрес», – гукало в розпачі: «Рятуйте», – велике Бобиреве сімейство розгавлялось на даху коло ясел в оточенні корови, коней, овечок, курей і голубів, зовсім як на старій картині, що висіла колись у церкві.

(Ярема)

9. Не був він, як уже можна догадатись по одному його імені і по тому, що тут писалось, ні суддею, ні справником, ні попом. Він нездатний був на високі посади. Він навіть не був добрим хліборобом. Він вважавсь поганим хліборобом. Його розумових здібностей не вистачало на сю складну і мудру професію.

Але, як і кожна майже людина, він мав свій талант і знайшов себе в ньому. Він був косар. Він був такий великий косар, що сусіди забули навіть його прізвище і звали його просто Косар.

(Самійло)

10. Старий уже, нервовий і сердитий, очевидно, чоловік, носив золоті гудзики й кокарду. Він здавався мені величезним паном, не меншим од справника чи судді. На зріст він був вищий од батька, що також надавало йому грізної сили.

(Учитель)

Вікторина 2
Назвати твір і літературного героя
(за воєнними оповіданнями О.П. Довженка)

1. Було йому літ сімдесят чи, може, й більше. Він був маленький, з підстриженою борідкою. Був би він сильно схожий на святого Миколу-угодника, коли б величезна, мов коров'ячий кізяк, стара кепка не лежала в нього на ушах та землистого, так би мовити кольору светр не висів на ньому, як на хлопчику батьків піджак.

(«Ніч перед боєм», Савка)

2. Хто завтра крикне йому – «чую»? Хто підтримає його добрим словом, коли біль вийде з берегів, вирветься лавою з вулкана і почне заливати світ, коли впаде його дух і треба буде крикнути востаннє – «не забудьте!»? А село затулить очі од жалю і страху. Чи одпразнує він завтра достойно своє страшне свято? Колись в дитинстві страшний суд уявлявся йому теж як свято.

(«На колючому дроті», Чабан)

3. Вона лежала маленька і чепурна у святковій одежі. На ній була чиста сорочка, яку вона давно уже тримала у скрині про смерть, і старовинна довга безрукавка, і нова спідниця чорна у синіх дрібних квіточках. На шії навіть низочка дрібного коралового намиста з дукачем ще з дівочих літ.

(«На колючому дроті», Левчиха)

4. Біля холодної криниці край села, неначе в пісні, під вербою коло старенької хатини, стояла дівчина, сумна і тиха, я і всі дівчата. Вона давно вже роздала бійцям, що було можна. А зараз цілий день напувала з відра подорожніх і вже не плакала. Не вистачало сліз. Повисихали якось очі і повітлішали, припухли губи, а під очима впали тіні смутку і передчасна зморшка поміж бровами на чолі.

«Що жде мене? Що жде красу мою?» – думала вона вже два тижні, дивлячись на шлях.

(«Незабутнє», Олеся)

5. Я проб'юсь до тебе через усі пожежі, через усі доти, через все на світі. Яка б ти не була, я вернусь до тебе. Хай ти будеш чорна, і хвора, і понівечена ворогом, хай посивієш ти від горя і сліз і побіліє твоя коса, хай ритимеш ти шанці проти мене, і плестимеш колючі німецькі дроти проти мене, і сіятимеш для ворога хліб під нагаями, ти зостанешся для мене прекрасною, як і зараз прекрасна ти.

(«Незабутнє», Василь)

6. Коли його перевезли до шпиталю, він був уже без пульсу, в безнадійному стані. Життя покидало його. Але він не здавався. Свідомість не

залишала його ні на хвилину, і ні одна душа в палаті не почула від нього жодного зойку. Він мовчав, і вся його воля пішла на цей напружений мовчазний опір смерті.

(«Воля до життя», Кармалюк)

7. Він одступав од самого кордону. Од самого кордону він перемагав ворога в боях і одступав, одступав.

Багато разів він накликав на себе смерть. Не раз безсонними ночами посилав він у небо свої докори й прокляття, сам не знаючи чому.

Ненавидячи відступ, він ненавидів усіх, що одступали, й себе. Залишаючи в горі села й міста, він проходив ними, мов обманщик.

(«Перемога», Кравчина)

8. Він лежав у садку, коло старої клуні, в старому дідовому човні, і човен неначе легенько похитувався, мов колиска Пахло яблуками, гнилими грушами, вощинами, медом і батьковим старим кожухом. Прозора дитяча легкість у тілі й тиха затишна радість огорнули його, і човен поплив по саду між яблунями, вуликами аж до смородини, тихо похитуючись і кружляючи.

(«Перемога», Кравчина)

9. Перед ним, освітлений місячним сяйвом, стояв на сторожі віків грізний його пам'ятник. Піднята вгору бронзова збройна рука досягала, здавалось, до неба, до зір небесних. Він уздрів свою долю і в ідеальній її завершеності. Надзвичайні, яких не пережити нікому ні в боях, ні в подвигах, ні в любові, ні в чім на світі, почуття охопили його розтерзану душу. Довго стояв він, схиливши голову перед своєю, і голова його почала сивіти так, що на ранок він був уже білий. Стояв він отак три дні й три ночі, і ніхто його не впізнав.

(«Слава», Загнибіда)

Вікторина 3

Кому належить вислів про О.П. Довженка?

1. Щедрою рукою сипав перлини багатого таланту Олександр Довженко по кінострічках своїх фільмів. Кожний з них – зразок розуміння самобутнім митцем свого покликання, приклад відданого служіння рідному народові засобами мистецтва.

Олександр Петрович залишив по собі чудовий нерукотворний пам'ятник не тільки в німому, звуковому чи кольоровому кіно. Він як справжній художник бачив завжди вперед.

(Амвросій Бучма. Талант і серце)

2. Олександр Петрович був дуже копітким у роботі над характерною деталлю образу й надавав великого значення навіть окремій волосині на голові у актора чи складці його одягу. От чому персонажі фільмів О.П. Довженка зовні були такі правдиві, ніби це не актори, а люди, вихоплені із самого життя.

Вимагаючи від актора лаконічності у вираженні почуттів, він не терпів зайвої балаканини і під час роботи над образом.

(Петро Самоха. Про людину і митця)

3. Часто просто вражало глибоке знання Олександром Петровичем світової культури. Він з юнацьких років захоплювався живописом, графікою, скульптурою, домігшись у цьому великого успіху – став художником-професіоналом. Але ця спеціальність не могла вичерпати всіх його творчих сил, і Довженко переключився на кінорежисерську роботу. У цій галузі він створив ряд видатних, талановитих полотен. Більше того, створив зовсім нову, оригінальну, яка ще не існувала доти, школу кінематографії.

(Микола Дудко. Із спогадів)

4. Характерним для Довженка як художника є широкий розмах думки і фантазії, поетична свіжість форми і змісту, мистецька краса і філософська сила слова. У «Зачарованій Десні» він, розкриваючи невичерпні народні джерела своєї творчості, декларує свої творчі настанови.

Вся хвилююча творчість, художній метод і світогляд О.Довженка яскраво свідчить, що його покликанням завжди було служіння рідному народові.

(Михайло Коваленко. Краса та велич ідей і образів)

5. Блискучий розум, багата ерудиція, незвичайна краса художніх образів, які він, здається, тут же на ходу творив, імпровізував, буйна фантазія – все це не могло не приваблювати, не захоплювати.

Невтомністю думки, всебічною обдарованістю своєї натури він нагадував людей епохи Відродження – тих, які не рідко в одній особі поєднували хист митця і розум мислителя, ким підвладний був пензель живописця, і циркуль математика, і наведений в небо телескоп.

(Олесь Гончар. Художник народу)

6. Довженко був сином українського народу, говорив і писав українською мовою.

Образи оповідань, повістей і кінофільмів Довженка завжди наділені виразним, яскравим і колоритним національним характером – Довженко був справді національним художником.

(Юрій Смолич. Олександр Довженко)

Вікторина 4
Назвати автора і твір
(за поезіями українських поетів про О. Довженка)

1. Так, як Убедь до Десни спішила,
До Дніпра Десна, Дніпро в лиман,
Так співця натхнення ллється сила
У людський безмежний океан.
 Так людським ділам в труді щоденнім,
 Пристрасті, завзятості людській
 Торить шлях співець своїм натхненням,
 Словом золотим надій і мрій.

(Петро Дорошко «Сосниця»)
2. Десна! Моє слово до тебе,
Хороша поліська ріка.
Давно ти не бачиш край себе
Хлопчину Довженка Сашка.
Він виріс, пізнавши багато
Річкових і плес і глибин,
Та ти йому – наче та мати,
Якою пишається син.

(Кузьма Журба «Він тут народився»)
3. В житті
Умійте, молодий мій друже,
В буденній, в дощовій калюжі
Зірки побачить золоті ...
Він говорив, мов сам до себе,
А в мене не ішло з думок:
Ми часом і в ясному небі
Не бачимо отих зірок.

(Олександр Підсуха «Спогад»)
4. Низький уклін чернігівській землі
І Сосниці над тихою Десною.
Він тут, з душею мрійною, ясною,
Родивсь і ріс у цім простім селі.
Він тут ходив на зорі світанкові,
Вдихав життя, духмяний запах трав,
Тут щирим серцем, сповненим любові,
Він чари мови рідної вбирав.

(Іван Гончаренко «Пам'яті О.П. Довженка»)

5. Здрастуй, Соснице, горда колиско зелена!
Здрастуй, хато Довженкова, стріхо з соломи,
Ти очима дитинства дивилась на мене
І стелила доріжку до рідного дому.
Може, вітер і дощ символічні сьогодні,
Бо така була буряна доля Довженка,
Бо такі були роки тривожні народні
І Сашкова крута грозова доріженька.
(Любов Забашта «Довженкова хата»)
6. Чи ви ступали босі по ріллі
У ранній час, коли вона парує?
Чи рідний дух вам рідної землі,
Яка вас хлібом батьківським годує?
Чи знаєте, як пахне та земля,
Селянський борщ і чорна паляниця?
Чи вас манили, моє євшан, здаля
Отецька хата й зоряна криниця?
*(Любов Забашта
«Перша лекція Довженка в кіноінституті»)*
7. Ти любив живе.
І яблуню живу, важку плодами,
І грушу золоту, дзвінку, як дзвін,
І слив мереживо, і візерунків вишень
Багряносоковитих. І духмяний
Малини плід під сивизною вій.
(Андрій Малишко «Як не любив ти скрипу тих дерев»)
8. Любив ти землю, теплу й рясну
У яблуках багряноспілих, з літа
Налитих медом сонця.
Ще любив
Стрункі дощі і сизуваті крила
Осінніх нив із рунню молодую.
(Андрій Малишко «Любив ти землю ...»)
9. Ви, що вливали «Ніччю перед боєм»
Ослабим – міць, стократну міць – героям,
Прийміть од мене прості ці слова.
Вона жива, Довженку, і жива
Зостанеться, допоки сонця-світу,
Вкраїна наша!
*(Максим Рильський
«Олександрові Довженку дружнє посланіє»)*

10. Красивих слів йому не треба,
Меморіальних дощок теж
Ви полюбіть блакитне небо,
Яке він любив без меж.
Ви полюбіть крицеву чесність,
Що в нім палала, мов огонь ...
Тоді лиш мовте про причетність
До непорочних дум його ...

(Станіслав Реп'ях «Пам'яті О. Довженка»)

